

VAIKEASSA TYÖMARKKINA-ASEMASSA OLEVIENTÄÄ NÄKEMYKSET
TYÖLLISTYMISESTÄÄN JA TYÖELÄMÄOSALLISUUDESTAAN

MAIJA-LEENA HIRVELÄ

Tampereen yliopisto

Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö

Sosiaalityön pro gradu -tutkielma

Syyskuu 2014

HIRVELÄ, MAIJA-LEENA: Vaikeassa työmarkkina-asemassa olevien henkilöiden näkemykset työllistymisestään ja työelämäosallisuudestaan

Pro gradu -tutkielma, 67 s., 2 liites.

Sosiaalityö

Ohjaaja: Kyösti Raunio

Syyskuu 2014

Tutkielmassa tarkastellaan vaikeassa työmarkkina-asemassa olevia aikuisia ja heidän omia näkemyksiään omasta työllistymisestään ja työelämäosallisuudestaan. Työelämäosallisuudella tarkoitetaan henkilöiden omia vaikuttamismahdollisuuksia omaan työllistymiseensä ja mahdollisesti ammatilliseen koulutukseen. Tässä tutkielmassa vaikeassa työmarkkina-asemassa olevilla tarkoitetaan työttömiä henkilöitä, joiden työnsaanti on vaikeutunut eri syistä. Syyt voivat olla puutteellinen koulutus tai vanhentunut koulutus, muuttunut työmarkkinatilanne, vajaakuntoisuus, terveydelliset esteet. Pitkäaikaistyöttömyyden kriteerit eivät välttämättä täyty heidän kohdallaan.

Suomessa koetun 1990-luvun laman jälkeen, syrjäytymisestä on tehty paljon tutkimuksia. Syrjäytymistä voidaan pitää moniulotteisena huono-osaisuutena, joka rajoittaa monin tavoin yksilön elämää. Tutkielmassa tarkastellaan yhteiskuntapoliittisia aktivointitoimenpiteitä syrjäytymisen ehkäisemiseksi.

Syrjäytymisen yhteyttä vaikeaan työmarkkina-asemaan voidaan eri tutkijoiden näkökulmasta tarkastella yksilön ja yhteiskuntaa yhdistävien siteiden heikkoutena, jolloin työ ja perhe ovat ihmisten välisen yhteisyyden tärkeimmät instituutiot. Toisaalta syrjäytymisestä puhuttaessa yhteiskunnallista ja yksilöllistä tasoa ei voida erottaa toisistaan, jolloin syrjäytymiseen vaikuttaessa on otettava huomioon sekä yhteiskunnallinen tilanne, erityisesti työttömyys, että ihmisten selviytymistä ja toimintakykyä heikentävät ongelmat.

Tutkielma on kvalitatiivinen ja tutkielmassa on käytetty fenomenologista lähestymistapaa. Aineisto koostuu 11 haastattelusta, jotka on kerätty puolistrukturoidulla teemahaastattelumenetelmällä. Aineisto analysoitiin sisällönanalyysin menetelmällä.

Haastatellut henkilöt olivat olleet viimeisen kuuden vuoden aikana mukana erilaisissa työvoimapolitiittisissa aktivointitoimenpiteissä. Kokemuksissa työelämäosallisuudesta ja omista vaikuttamismahdollisuuksista oli eroja haastateltavien välillä.

Osallisuus, subjektiivinen oman elämän asiantuntijana oleminen oli hiipunut joidenkin henkilöiden kohdalla. Osa haastatelluista sitä vastoin suhtautui luottavasti tulevaisuuteen, ja oma aktiivinen rooli tavoitteiden asettamisessa korostui heidän kohdallaan. Yhteiskunnassa vallitsevat suhdannevaihtelut tulivat myös esiin. Harkittaessa osallistumista yhteiskunnan taholta järjestettäviin aktivointitoimenpiteisiin, haluttiin varmistaa, että toimenpiteet johtavat relevanttiin lopputulokseen: työllistymiseen.

Asiasanat: syrjäytyminen, osallisuus, vaikeassa työmarkkina-asemassa olevat, aktivointitoimenpiteet

UNIVERSITY OF TAMPERE
School of Social Sciences and Humanities

HIRVELÄ, MAIJA-LEENA: Visions of employment and working life participation from people who are in a difficult position in labor markets

Master's Thesis, 67 pages., 2 appendix pages

Social Work

Supervisor: Kyösti Raunio

September 2014

This is a study about adults who are in a difficult position in labor markets. Study concerns their own visions about their employment and working life participation. Working life participation means people's own possibilities to impact their own employment and professional education. In this study, adults who are in a difficult position in labor markets concerns unemployed persons who are having difficulties getting a job. Causes can be such as defective or outdated education, changing labor markets, abnormality or health barriers. Criteria for long-term unemployment are not always met in this kind of situation.

There have been plenty of studies about social exclusion after 90's recession in Finland. Social exclusion can be seen as a multidimensional underprivileged which restricts individual's life in many ways. This study investigates socio-political actions to prevent social exclusion.

According to various researchers, the connection between social exclusion and difficult labour market position can be seen as a weakness for the bonds between individual and society. In that case, work and family relationships are the most important institutions. On the other hand, social and individual level can not be separated. Social situation, especially unemployment and problems weakening people's ability to function, are important factors to social exclusion.

Study is qualitative and study approach is phenomenological. Study's data consists of 11 interviews. Interviews were semi-structured and focused. Interviews analysis method is content analysis.

Interviewed persons were part of different labor political actions in 6 years period. The results show that experiences of working life participation and possibilities to impact vary between interviewed people.

Participation and being own life's expert was decreased for some people. However, some interviewees saw the future in positive perspective and their own active role was emphasized. Trade cycles were also one factor. When considering participation in activation, people wanted to ensure that they would get employed.

Key words: social exclusion, participation, difficult position in labor markets, actions

Taulukot

Taulukko 1. Työvoimatutkimuksen keskeisimmät tunnusluvut sukupuolen mukaan 2013/07 - 2014/07.....25

Taulukko 2. Muutokset 2013/07–2014/07 työ- ja elinkeinoministeriön työnvälitystilaston mukaan 29

Taulukko 3. Haastateltujen henkilöiden ikä, koulutus ja työmarkkinatilanne..... 36

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	1
2	SYRJÄYTYMINEN.....	4
2.1	Vaikeassa työmarkkina-asemassa olevat.....	4
2.2	Syrjäytyminen yhteiskunnallisena ja yksilöllisenä haasteena	5
2.3	Syrjäytyminen ja yhteiskuntaan integroituminen	9
2.4	Syrjäytyminen prosessina ja huono-osaisuutena	10
2.5	Toiseus ja kategoriat.....	11
2.6	Osallisuus	13
3	YHTEISKUNNAN AKTIVOINTITOIMENPITEET	16
3.1	Hallitusohjelmien näkemykset pitkäaikaistyöttömyydestä ja toimenpideohjelmista.....	16
3.2	Aktivointipolitiikan lähtökohtia	21
3.3	Nuorten yhteiskuntatakuu aktivointitoimenpiteenä.....	23
3.4	Työvoimakoulutus.....	23
3.5	Työvoimapalveluiden kehittäminen	25
4	TUTKIMUKSEN TOTEUTUS	30
4.1	Laadullinen tutkimus ja fenomenologia	30
4.2	Tutkimuskysymykset.....	32
4.3	Aineistona teemahaastattelut	32
4.4	Haastattelujen toteuttaminen	34
4.5	Sisällönanalyysi analyysimenetelmänä	38
4.6	Tutkimuksen eettisyys ja luotettavuus	40
5	TUTKIMUSTULOKSET	42
5.1	Elämänhallintataidot.....	42
5.2	Aikaisemmat oppimiskokemukset	44
5.3	Koulutus- ja työelämän polut	46
5.4	Tuen tarve.....	47
5.5	Yhteiskunnan tukitoimenpiteet.....	49
5.6	Työelämäosallisuus ja tulevaisuususko.....	51
6	JOHTOPÄÄTÖKSET	57
	LÄHTEET	62
	LIITTEET.....	68

1 JOHDANTO

Suomessa 1990-luvulla koetun laman jälkeen on tehty paljon tutkimuksia syrjäytymisestä ja siihen liittyvistä mekanismeista. Syrjäytymistä voidaan pitää moniulotteisena huono-osaisuutena, joka rajoittaa monin tavoin yksilön elämää. Työttömyys voi olla yksi ratkaiseva tekijä, joka johtaa syrjäytymiskierteeseen. Tutkimuksissa tarkastellaan työttömyyttä yhteiskunnan ja yksilön välisenä suhteena. Mielenkiintoista on, mikä merkitys yksilön omalla aktiivisuudella ja vastuullisuudella on hänen oman tilanteensa parantamisessa, miten työvoimakoulutuksessa opiskelevan henkilön kohdalla tavoitteet määritetään, miten ihmisen omia voimavaroja ja osaamista voitaisiin hyödyntää ja tukea hänen omia tavoitteitaan ja suunnitelmiaan.

Tutkielman tarkoituksena on tarkastella vaikeassa työmarkkina-asemassa olevia aikuisia ja heidän omia näkemyksiään omasta työllistymisestään ja työelämäosallisuudestaan. Työelämäosallisuudella tarkoitetaan henkilöiden omia vaikuttamismahdollisuuksia omaan työllistymiseensä ja mahdollisesti ammatilliseen koulutukseen. Tässä tutkielmassa vaikeassa työmarkkina-asemassa olevilla tarkoitetaan työttömiä henkilöitä, joiden työnsaanti on vaikeutunut eri syistä. Syyt voivat olla puutteellinen koulutus, vanhentunut koulutus, muuttunut työmarkkinatilanne, vajaakuntoisuus, terveydelliset esteet. Pitkäaikaistyöttömyyden kriteerit eivät välttämättä täyty heidän kohdallaan. Työttömyys on voinut jatkua eri pituisia aikoja kunkin henkilön kohdalla. Tähän kohderyhmään kuuluvana tarkastellaan henkilöitä, joilla katsotaan olevan mahdollisuuksia ja motivaatiota lähteä muuttamaan nykyistä tilannettaan ammatillisin koulutuksen keinoin.

Kiinnostuin aiheesta toimiessani työllisyysprojekteissa kouluttajana ja hankkeen vetäjänä. Koen asian tärkeäksi ja halusin tutkia aihetta. Työn kautta saamani kokemuksen pohjalta, lähtöajatuksena oli, että tänä aikana noin viimeisen kymmenen vuoden aikana yhteiskunta on muuttunut, ja myös erilaisten interventioiden ja toimenpiteiden osalta painopistealueet ovat muuttuneet.

Tutkielmassa on kiinnitetty huomiota myös hallitusohjelmien eri painopistealueisiin. Millaisilla yhteiskuntapoliittisilla toimenpiteillä on kulloinkin pyritty vaikuttamaan pitkäaikaistyöttömyyden vähentämiseen. Miten ihmiset selviävät näiden notkahdusten aikana. Mitä he ajattelevat omista vaikutusmahdollisuuksistaan ja osallisuudestaan, tilanteissa, jolloin ovat menettäneet työpaikkansa.

Pro gradu-työni tekemisen olen aloittanut vuonna 2007. Suhdanteet ovat muuttuneet tällä aikavälillä taantumasta korkeasuhdanteeseen ja jälleen taantumaan. Vuodesta 2007 tähän päivään

matalasuhdanteet ovat heiluttaneet hyvinvointiyhteiskunnan peruspilareita. Vuonna 2008 työllisyystilanne näytti hyvältä monella alueella, mutta jo vuoden sisällä tilanne oli muuttunut huonompaan suuntaan esimerkiksi teknologiateollisuuden alalla.

Tutkielma on kvalitatiivinen, jonka aineisto on kerätty teemahaastattelumenetelmää käyttäen. Taustateorianä on fenomenologinen lähestymistapa, jossa kriteereinä ovat tutkimuksen aineistolähtöisyys ja kontekstisidonnaisuus. Kontekstilla viitataan ihmisen ulkopuolisen todellisuuden kokonaisuuteen ja toisaalta myös siihen, että merkityssuhteet ovat mielekkäästi tutkittavissa vain hänen koetun maailmansa kokonaisuudessa. (Metsämuuronen 2006, 201–201.)

Haastatteluihin osallistui yhteensä 11 henkilöä. Haastattelut toteutettiin puolistrukturoituna teemahaastatteluna marraskuussa 2007 ja marras-joulukuussa 2013. Molemmilla haastattelukierroksilla oli samat teemat, lisäksi kysyttiin viimeksi toteutetuissa haastatteluissa miten yhteiskunnallinen tilanne oli muuttunut haastateltavan näkökulmasta viimeisen kuuden vuoden aikana. Haastattelut toteutettiin Etelä-Pohjanmaalla sijaitsevassa oppilaitoksessa kahdella eri paikkakunnalla. Haastatellut henkilöt olivat haastatteluhetkellä ohjaavassa ja valmentavassa työvoimakoulutuksessa kolmessa eri koulutuksessa yhtä henkilöä lukuun ottamatta. Haastatellut henkilöt olivat taustoiltaan hyvin erilaisia. Osalla oli ammatillinen tutkinto takanaan, osalla ei. Haastattelujen analysointi tehtiin sisällönanalyysin menetelmää käyttäen.

Kiinnostuksen kohteena oli selvittää haastateltujen henkilöiden omia näkemyksiä osallisuudestaan työllistymiseensä ja tilanteeseensa nähden. Lisäksi tarkoituksena oli selvittää millaisissa yhteiskunnallisissa toimenpiteissä haastatellut henkilöt olivat olleet mukana.

Aluksi käsittelen syrjäytymistä eri tutkijoiden lähtökohdista yhteiskunnan ja yksilön välisenä asiana. Miten syrjäytymisen määrittely on muuttunut vuosien aikana. Toisessa luvussa käsitellään, mitä tarkoitetaan vaikeassa työmarkkina-asemassa olevalla henkilöllä yhteiskuntapoliittisessa keskustelussa. Lisäksi käsitellään eri tutkijoiden näkemyksiä syrjäytymisestä huono-osaisuuden kasautumisena sekä yksilön että yhteiskunnan näkökulmasta. Luvussa käsitellään myös osallisuutta syrjäytymisen vastakohtana, mitä tarkoittaa sosiaalinen osallistaminen aktiivisen työvoimapolitiikan keinoin. Kolmannessa luvussa kerrotaan yhteiskunnan aktivointitoimenpiteistä ja neljän viimeisen hallituksen painopistealueista syrjäytymisen ehkäisemiseksi. Luvussa kerrotaan yhteiskunnan järjestämistä tukitoimista eri ryhmille mm. nuorisotakuuseen liittyvistä toimenpiteistä ja työvoimakoulutuksesta. Neljännessä luvussa käsitellään tutkimuksen toteutusta metodologisena

lähestymistapana fenomenologinen tutkimusote. Aineisto kerättiin puolistrukturoidun teemahaastattelun menetelmällä. Aineisto analysoitiin sisällönanalyysimenetelmää käyttäen. Viidennessä luvussa esitetään tutkimuksen tulokset ja kuudennessa luvussa tehdään keskeisimmät johtopäätökset ja arvioidaan tutkimuksen tuloksia.

2 SYRJÄYTYMINEN

2.1 Vaikeassa työmarkkina-asemassa olevat

Sosiaali- ja terveysministeriö, työ- ja elinkeinoministeriö ja Suomen kuntaliitto asettivat maaliskuussa 2010 työryhmän selvittämään heikossa työmarkkina-asemassa olevien henkilöiden työelämäosallisuuden lisäämistä. (Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2011:4.) Sosiaali- ja terveysministeriön määritelmän mukaan heikossa työmarkkina-asemassa olevia ryhmiä ovat fyysisesti vaikeavammaiset, kehitysvammaiset, mielenterveyskuntoutujat, päihdeongelmaiset, ihmiset, joiden elämänhallinta ja toimintakyky ovat alentuneet sosiaalisista syistä, nuoret, joiden perus- ja/ tai ammatillinen koulutus on keskeytynyt, pitkäaikaistyöttömät ja toistuvaistyöttömät, ikääntyneet työnhakijat, joiden koulutus ja kokemus eivät vastaa työelämän vaatimuksia sekä osin maahanmuuttajat ja etniset vähemmistöt. Näiden ryhmien työllistämiseen tarvitaan usein eri palvelujärjestelmien ja toimijoiden yhteistyötä. (STM:n raportteja ja muistioita 2011:4, 7.)

Julkisesta työvoimapalvelusta annetussa laissa (JTPL, 1295/2002) määritellään pitkäaikaistyötön, vaikeasti työllistyvä ja vajaakuntoinen. Pitkäaikaistyöttömällä tarkoitetaan työtöntä työnhakijaa, joka on ollut yhtäjaksoisesti 12 kuukautta työttömänä työnhakijana. Laissa pitkäaikaistyöttömällä tarkoitetaan myös työnhakijaa, joka on ollut useammassa työttömyysjaksossa yhteensä vähintään 12 kuukautta työttömänä työnhakijana ja joka työttömyyden toistuvuuden ja kokonaiskeston perusteella on rinnastettavissa yhtäjaksoisesti 12 kuukautta työttömänä olleeseen.

Vaikeasti työllistyvällä tarkoitetaan työmarkkinatukeen oikeutettua työtöntä työnhakijaa, joka on saanut työmarkkinatukea työttömyytensä perusteella vähintään 500 päivältä ja jonka oikeus työttömyyspäivärahaan on päättynyt työttömyysturvalain 6 luvun 7 tai 9 §:ssä tarkoitetun enimmäisajan johdosta. (JTPL, 1295/2002.)

Vajaakuntoisella tarkoitetaan henkilöasiakasta, jonka mahdollisuudet saada sopivaa työtä, säilyttää työ tai edetä työssä ovat huomattavasti vähentyneet asianmukaisesti todetun vamman, sairauden tai vajavuuden takia. Vajaakuntoiseksi määrittelemisen edellyttää lääkärin tai muun asiantuntijan lausuntoa vammasta, sairaudesta tai vajavuudesta. (JTPL, 1295/2002.)

Pitkäaikaistyöttömän ja vaikeasti työllistyvän määritelmät perustuvat työttömyyspäivien kertymään eivätkä kerro suoraan mitään työttömyyden pitkittymisen syistä. (Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2011:4, 7-8.) Sosiaali- ja terveysministeriön työryhmän mukaan ongelman ratkaisemiseksi tarvitaan poliittista sitoutumista kaikkien työikäisten työelämäosallisuuden vahvistamiseksi (STM:n raportteja ja muistioita 2011:4, 2).

Työryhmä tuo raportissaan esille, että työttömyyden pitkittyminen ja työllistymisen vaikeutuminen ovat usein seurausta monista yhtä aikaa vaikuttavista tekijöistä. ”Työllistymistä vaikeuttavat koulutuksen ja ammattitaidon puute, alentunut työkyky sekä heikko suomenkielen taito (maahanmuuttajat). Koulutuksen ja ammattitaidon puute on erityisesti ikääntyneiden työttömien ongelma. Työllistymistä vaikeuttavat myös päihdeongelmat, velkaantuminen, vaikea perhetilanne ja psyykkiset vaikeudet. Esimerkiksi velkaantuminen voi heikentää motivaatiota työllistyä. Psyykkiset ongelmat ja niiden aiheuttama yleinen avuttomuus saattavat vaikeuttaa omien asioiden hoitamista”. (STM:n raportteja ja muistioita 2011:4, 8.)

Sosiaalisella työllistämisellä tarkoitetaan toimenpiteitä, joilla tuetaan vaikeasti työllistettävien työllisyyttä ja toimintakyvyn ylläpitoa (Sosiaalisen työllistämisen työryhmä, STM 2004). Sosiaalisen työllistämisen toimialaa käytetään usein yhteiskäsittelenä heikossa työmarkkina- asemassa olevia henkilöitä työllistävälle ja heidän työllistymismahdollisuuksiaan sekä toimintakykyään parantaville tai ylläpitäville erityistyöllistämisen yksiköille, työllistämistä tukeville projekteille sekä sosiaalisille yrityksille. (STM:n raportteja ja muistioita 2011:4, 13). Sosiaalisen työllistämisen lainsäädäntö perustuu sosiaalihuoltolakiin (710/1982) sekä lakiin kuntouttavasta työtoiminnasta (189/2001, 13).

2.2 Syrjäytyminen yhteiskunnallisena ja yksilöllisenä haasteena

Jorma Sipilän pohtii 1985 ilmestyneessä teoksessaan Sosiaalipolitiikan tulevaisuus taloudellisen ja inhimillisen välisen vastakohdan syvenemistä. Hänen mukaansa talouskeskeisessä kulttuurissa eläessä kulttuurin arvot näkyvät esimerkiksi toimintojen hinnoittelussa. Pääoman uusiintumisnopeuden edistäminen on kulttuurin arvokkain suoritus. (Sipilä 1985, 59.)

Sipilä määritteli syrjäytymisen käsitteen yksilöä ja yhteiskuntaa yhdistävien siteiden heikkoutta. Hänen mukaansa työ ja perhe ovat ihmisten välisen yhteisyyden tärkeimmät instituutiot. Samalla ne

ovat tärkeimmät siteet yhteiskuntaan. Pahimmin syrjäytyneitä ovat ne, joilla ei ole työtä eikä perhettä. (Sipilä 1985, 73.)

Raunio tuo esiin teoksessaan Olennainen sosiaalityössä, että syrjäytymisestä puhuttaessa yhteiskunnallista ja yksilöllistä tasoa ei voida erottaa toisistaan. Raunio pitää tärkeänä, että vaikutettaessa syrjäytymiseen on otettava huomioon sekä yhteiskunnallinen tilanne, erityisesti työttömyys, että ihmisten selviytymistä ja toimintakykyä heikentävät ongelmat. (Raunio 2008, 273.)

Työn ajattelemisen yhteiskunnallisen integroitumisen välineenä johtaa Raunion mukaan siihen, että työn puutetta pidetään keskeisenä syrjäytymisen perusteena. Edelleen voidaan estää muiden hyvinvointiin ja yhteiskunnassa selviytymiseen liittyvien ongelmien pahenemista. (Raunio 2009, 275–276.)

Syrjäytymisestä on keskusteltu Suomessa vilkkaasti yhteiskuntapoliittisena kysymyksenä 1980-luvulta alkaen, jolloin käsite otettiin myös tieteelliseen käyttöön. Juhilan mukaan keskustelussa on ollut kaksi voimakasta aaltoa. Ensimmäinen näistä ajoittuu 1980-luvulle. Esimerkiksi Jorma Sipilä (1985,73) jäsensi laajasti käytetyssä määritelmässään syrjäytymisen prosessiksi, jossa yksilöä ja yhteiskuntaa yhdistävät sidokset heikkenevät. Merkittävänä syrjäytymistä vahvistavina tekijöinä hän näki palkkatyön ja perheen ulkopuolelle ajautumisen. (Juhila 2006, 51.)

Euroopan unionin jäsenvaltiot ovat laatineet rakenteellisesti yhdenmukaisia, kaksivuotisia köyhyyden ja syrjäytymisen vastaisia toimintasuunnitelmia yhteisesti linjattujen tavoitteiden pohjalta. Suomen järjestyksessä toinen ”Köyhyyden ja sosiaalisen syrjäytymisen vastainen kansallinen toimintasuunnitelma vuosille 2003–2005” julkaistiin vuonna 2003. (Juhila 2006, 51.)

Jorma Sipilän kuvailee teoksessaan Sosiaalipolitiikan tulevaisuus (1985, 72) syrjäytymisen käsitettä vanhana ilmiönä, esimerkkinä nälkävuosien kerjäläisarmeijat, pakolaiset, ruotu-ukot ja huutolaislapset. Syrjäytymisellä tarkoitetaan hänen mukaansa esimerkiksi joutumista sosiaalisuuden yhteisyyden ulkopuolelle, eli yksinäisyyttä. Sipilä tähdentää, että syrjäytymisestä puhuttaessa pitäisi määritellä, mistä ihmiset syrjäytyvät, miksi ja millä tavalla. (Sipilä 1985, 73.)

Sipilän mukaan (1985, 73) syrjäytymisen käsite voidaan määritellä yksilöä ja yhteiskuntaa yhdistävien siteiden heikkoutena. Sipilä tuo esiin myös syrjäyttämisen näkökulman. Hänen

mukaansa syrjäyttäminen edellyttää, että on olemassa yhteisö, jolle syrjäytetyt ovat ”toisia”. Eristyneisyys liittyy sekä todellisuuteen, että omakohtaiseen kokemukseen. (Sipilä 1985, 73–74.)

Raunio (2006) valottaa syrjäytymiseen liittyviä näkökulmia yhteiskunnallisten rakenteiden ja instituutioiden sijaan yksilön hyvinvoinnista ja erityisesti hyvinvoinnin ongelmista käsin. Hän tarkastelee syrjäytymistä erityisesti yksilöille kasautuneina hyvinvoinnin ongelmina ja yhteiskunnallisesta normaalisuudesta sivuun joutumisena (Raunio 2006, 72).

Raunion mukaan sosiaalityölle on mielekästä lähteä purkamaan erilaisia näkökulmia syrjäytymiseen ja yhteiskunnallisten rakenteiden ja instituutioiden sijaan yksilöiden hyvinvoinnista ja erityisesti hyvinvoinnin ongelmista käsin. Tästä yksilökeskeisestä näkökulmasta on kiinnostavaa edetä yhteiskunnallisemmin määrittäneeseen. Syrjäytymiseen liittyvät näkökulmat ovat Raunion mukaan: syrjäytyminen yksilöiden hyvinvoinnin ongelmina, syrjäytymistä ilmaisevista ongelmista voimavaroihin, syrjäytymisen suhde marginalisaatioon, syrjäytyminen syrjäyttämisenä, syrjäytyminen yksilöä ja yhteiskuntaa yhdistävien siteiden heikkoutena sekä syrjäytymiseen kohdistuva toiminta erilaisilla tasoilla. (Raunio 2006, 19.)

Raunio käsittelee myös teknologista kehittymistä yhtenä syrjäytymisen aiheuttajana. Raunio tuo esille Sipilän näkemyksen, jonka mukaan syrjäytyminen on painavinta, kun ihminen syrjäytyy työstä ja sen myötä toimeentulosta. Raunio pohtii edelleen, että Sipilä katsoo syrjäytymisen seurauksia yksilöiden hyvinvoinnin, ei niinkään yhteiskunnan kiinteyden kannalta. Työelämässä entisaikojen syrjäytymisperusteet, kuten sukupuoli tai syntyperä ovat vaihtuneet rationaalsiin perusteisiin. Tiedot, taidot ja tehokkuus ovat tulleet entisaikojen syrjäytymisperusteiden tilalle. (Raunio 2006, 76–78.)

Huono-osaisuuden kasautumisen taustalla Raunio näkee oletuksena kierteen, jossa erilaiset tekijät vahvistavat toinen toisiaan. Yhtäältä terveytensä ja työkykynsä puolesta huonoimmat valikoituvat muita useammin työttömiksi. Raunion mukaan huono yhteisöllinen ankkuroituminen tuskin sellaisenaan tuottaa sairastuvuutta. Ilmeisin selitys hänen mukaansa löytyy työttömyyden pitkittyessä syvenevästä köyhyydestä, jolla on kielteisiä vaikutuksia sekä aineelliseen selviytymiseen, fyysiseen hyvinvointiin että yhteisölliseen kannatteluun. (Raunio 2000, 88.)

Raunion mukaan epätyypillisten työsuhteiden yleistymisessä on kyse myös yleisemmästä työvoiman käyttötavan muutoksesta, yrityksissä ja julkisella sektorilla niukentuneiden resurssien,

kovenevien tehokkuusvaatimusten ja kiristyvän kilpailun oloissa. Työvoiman käyttötavat ovat moninaistuneet ja sisältävät osa-aikaista, määräaikaista, tilapäistä ja projektiluontoista työtä, alihankintasuhteita ja toimeksiantoja. (Raunio 2000, 90.)

Päivi Rinne käsittelee projekteja koskevassa väitöskirjassaan *Matkalla muutokseen - Sosiaalialan projektitoiminnan perustelut, tavoitteet ja toimintatavat syrjäytymisen käsitettä samoin kuin osallisuuden idean erilaisia ilmenemismuotoja Sosiaaliturva-lehden kirjoituksissa 1990-luvulla*. Rinteen mukaan käsitteiden käytössä heijastuvat projektien rahoittajatahon asettamat painopisteet, esim. Euroopan Unionin rahoittamat projektit. Rinteen mukaan ne käsitteinä 1990-luvulla olivat vähemmän käytettyjä hyvinvointipalvelujen toteuttamiseen. (Rinne 2009, 111.)

Työelämään integroituminen nähtiin 1990-luvulla tärkeänä syrjäytymiseen liittyvänä ehkäisevänä tekijänä. Rinteen mukaan työllisyysprojekteissa pyrittiin kehittämään tukirakenteita sekä laajojen ryhmien työllistymisen edistämiseen, erityisryhmien työllistymiskysymyksiin että edelleen hyvin vaikeasti työllistyvien problematiikkaan. Projektin muodossa nähtiin mahdollisuus parantaa kohderyhmään kuuluvien yhteiskunnallista asemaa ja heidän elämänlaatuaan. (Rinne 2009, 113.)

Rinteen mukaan syrjäytymisen ehkäisemiseen ja integraatioon tukemiseen tähtäävien projektien yhtenä kohdealueena oli arkielämän taitojen vahvistaminen. Tavoite liittyi erityisesti tilanteisiin, joissa asiakkaan omatoimisuudessa ja identiteetissä, arkielämän tilanteista selviytymisessä ja subjektiivisessa toimijaroolissa oli koettu olevan ulkopuolisen avun tarvetta. Projekteissa ei kyseenalaistettu puuttumista ihmisen sosiaaliseen, arkiseen elämänalueeseen tai hänen identiteettiongelmiinsa. (Rinne 2009, 114–115.)

Raija Julkunen on ottanut teoksessa *Kuka vastaa? Hyvinvointivaltion rajat ja julkinen vastuu* käyttöön ”vastuunosoittamisen” yhteiskunta -käsitteen. Vastuunosoittamisen yhteiskunnassa perheen ja valtion tehtävien ja roolien rinnalle ja tilalle on tullut puhe perheen vastuista ja julkisista vastuista. Yhteiskunta on merkillinen olio, jonka kuuluu olla vastuussa (”tämä asia kuuluu yhteiskunnan vastuulle”) ja jolle ollaan vastuussa (”yritysten tulisi kantaa yhteiskuntavastuunsa”). Mutta vastuuta ei osoiteta vain yhteiskunnalle vaan yksilöidyille tahoille, kunnille, viranomaisille, johtoasemassa oleville, työnantajille, yrityksille, työntekijöille, työnhakijoille, perheille, vanhemmille, omaisille, jokaiselle omaa vastuuta tai vastuunottoa. Eikä vastuuta osoiteta vain ylimalkaan, vaan hyvinvointipolitiikassakin erotellaan yhä tarkempia vastuun lajeja: hyvinvointivastuuta, terveys- ja elämäntapavastuuta, rahoitusvastuuta, järjestämisvastuuta,

tilaajavastuuta, tuottajavastuuta, tulosvastuuta, laatuvastuuta, vaikuttavuusvastuuta. Sosiaaliturvan opille ominainen yhteisvastuu pirstoutuu ja tuotteistuu erilaisiksi vastuun paketeiksi, eikä samalle opille ominainen karkea jaottelu yhteisvastuuseen ja omaan vastuuseen riitä enää ollenkaan. (Julkunen 2006, 251.)

Julkunen on teoksessaan lähinnä pohtinut hyvinvointivastuuta kansallisena kysymyksenä ja yleisen sosiaalipolitiikan valossa. Hänen mukaansa hyvinvointivastuu tarkoittaa globaalin ja ekologisen vastuun sekä Suomen kansainvälisen vastuun, jälkimmäinen esimerkiksi terveydenhuollon, alkoholipolitiikan, sosiaalityön ja maahanmuuttopolitiikan kysymysten jättämistä ulkopuolelle, vaikka julkisen vastuun kysymykset näyttäytyvät juuri näissä. (Julkunen 2006, 251–253.)

Tuula Helne tuo esiin, että syrjäytymistä voidaan pitää metaforana, jolla halutaan korostaa ilmiön prosessiluonnetta ja tehdä rajanvetoa köyhyyteen tässä onnistumatta. Syrjäytyminen koskee prosessin lopputulosta, pysähtynyttä hetkeä, jossa liikkeen kääntyminen toiseen ei vaikuta todennäköiseltä. Syrjäytyneiden paikka näyttäytyy ennalta olemassa olevana, ei tuottavana positiona. (Helne 2002, 7.)

2.3 Syrjäytyminen ja yhteiskuntaan integroituminen

Rinteen mukaan integraation ja syrjäytymisen käsitteitä, samoin kuin osallisuuden idean erilaisia ilmenemismuotoja tuotiin projektien perusteluina esille runsaasti, vaikka ne käsitteinä 1990-luvulla olivat vähemmän käytettyjä hyvinvointipalveluiden toteuttamiseen arkipäivässä. Käsitteiden käytössä heijastuvat projektin rahoittajatahon asettamat painopisteet, sillä integraatio ja syrjäytyminen viittaavat erityisesti Euroopan Unionin rahoittamiin projekteihin. Syrjäytyminen työyhteiskunnasta on oma erityinen ongelmansa, jossa palkkatyöhön osallistumattomuus nostettiin syrjäytymisuhan erityiseksi kriteeriksi. Tällöin syrjäytymisuhan alaisten ihmisten määrä laajeni esimerkiksi nuoriin, naisiin, vammaisiin, maahanmuuttajiin ja mielenterveysongelmaisiin. (Rinne 2009, 111.)

Syrjäytymiseen kohdistuvien interventioiden jatkumossa projektitoimintaa perusteltiin sekä ennaltaehkäisevällä, että viimesijaisella puuttumisella. Toiminnan kohde määritellään alueellisena ilmiönä, johon kietoutuvat sekä rakenteelliset, palvelujärjestelmään liittyvät, että yksilölliset tekijät. (Rinne 2009, 111.)

Työllisyysprojekteissa pyrittiin kehittämään tukirakenteita sekä laajojen ryhmien työllistymisen edistämiseen, erityisryhmien työllistymiskysymyksiin että edelleen hyvin vaikeasti työllistyvien problematiikkaan. Työllistymisen tavoittelemisen itsenäisen elämän osa-alueena näkyi esimerkiksi vaikeavammaisten kohdalla. Vaikeavammaisten työmarkkinoita ei nähty erillisinä, vaan tavoitteena oli nimenomaan yleisille työmarkkinoille työllistyminen inkluusio-periaatteen mukaisesti. Rinne viittaa inkluusio-käsitteeseen, jolla hän tarkoittaa yhteiskuntaan liittymistä nimenomaan yhteiskunnan ehdoilla. (Rinne 2009,113.)

Integroituminen nähdään epätoivottavan käyttäytymisen karsimisena, takaisin liittämisenä yhteiskuntaan, josta on ajauduttu sivuraiteille. Yhteiskunnan pelisääntöjen omaksuminen merkitsee yhteiskunnan palkkio- ja sanktiojärjestelmien läpäisemistä. (Rinne 2009, 114.) Yhteiskuntaan integroimista tarkastellaan usein työelämän näkökulmasta. Työn ensisijaisuutta integraation tavoitteena korostetaan erityisen paljon aktivointipolitiikan ideologiassa (Julkunen 2006, 206). Oletetun työkurin ja -moraalin ylläpitämisen vastapainona aktivoivat toimenpiteet parantavat työttömien taitoja ja itseluottamusta, mitä voidaan pitää heidän etujensa mukaisena. (Rinne 2009, 114; Raunio 2006, 88.)

2.4 Syrjäytyminen prosessina ja huono-osaisuutena

Juhilan mukaan ennen kuin on mahdollista hahmottaa syrjäytymisen vastaista prosessia eli liittämistä, on oltava jonkinlainen käsitys siitä, mitä syrjäytymisellä nykykeskustelussa tarkoitetaan. Poliittishallinnollisessa kielenkäytössä asia saattaa näyttää itsestään selvältä. Syrjäytymisen käsite otetaan käyttöön ikään kuin kaikkien tuntemana asiana määrittelemättä sitä sen kummemmin. Puhumme syrjäytyneistä nuorista, pitkäaikaistyöttömistä, mielenterveysongelmaisista jne. toisinaan myös tunnistettavia ihmisiä esimerkkeinä käyttäen pysähtymättä pohtimaan, miksi nämä ihmiset kytketään tähän määreeseen ja mitä sillä lopulta tarkoitetaan. (Juhila 2006, 53.)

Käsitteen problematisoimattoman käytön lisäksi tavallista on lähestyä asiaa vastakohtansa kautta, kuten esimerkiksi Köyhyyden ja sosiaalisen syrjäytymisen vastaisessa kansallisessa toimintasuunnitelmassa (2003,15) tehdään: syrjäytymisen käsitteellisenä vastakohtana on sosiaalisen osallisuuden toteutuminen. Sosiaalisen osallisuuden edistämiseksi pyritään siihen, että

yhteiskunnan toiminnoista syrjään jääneet tulevat uudelleen osallisiksi näistä toiminnoista, kuten työstä, vapaa-ajan harrastuksista, koulutuksesta, kulttuurielämästä jne. (Juhila 2006, 53.)

Kääntäen syrjäytyminen määrittyy tässä sitaatissa sosiaalisen osallisuuden toteutumattomuudeksi, osattomuudeksi. Se on työttömyyttä, harrastamattomuutta, kouluttamattomuutta, kulttuurielämän ulkopuolisuutta jne. Syrjäytyneillä on siis erilaisia osallisuuden ulottuvuuksia vähemmän kuin kansalaisten enemmistöllä. (Juhila 2006, 53.)

Määrittelemisen vaikeudesta huolimatta tutkijat näyttävät olevan joistakin asioista suhteellisen yksimielisiä. Ensimmäinen näistä on näkemys syrjäytymisestä prosessina: se ei siis ole paikallaan pysyvä olotila, eikä yksilöihin sinänsä liittyvä ominaisuus. Syrjäytymisessä on kysymys yhteiskunnan yhtenäisyyden hajoamisprosessista siinä mielessä, että osa kansalaisista ajautuu tavoiteltavina pidettävien asioiden ulkopuolelle. Prosessinäkökulma arvottaa siten yhteiskunnan yhtenäisyyden tai kokonaisuuden ideaalilaksi ja huoli kohdentuu tuon kokonaisuuden pirstaloitumiseen. (Helne 2002, 1-4; Juhila 2006, 54.)

Toinen tutkijoiden jakama näkemys on syrjäytymisen määrittely kasautuvaksi huono-osaisuudeksi. Syrjäytyneiksi luonnehdituilta ihmisiltä puuttuu monenlaisia täysipainoisen elämän kannalta merkittäviä resursseja. Huono-osaisuuden keskeinen tunnuspiirre on taloudellinen ja materiaallinen köyhyys, jonka kriittisissä sosiaalipoliittisissa suuntauksissa korostetaan olevan syrjäytymisen pääsyy, kasautuvan huono-osaisuuden lähtökohta. (Juhila 2006, 54.)

2.5 Toiseus ja kategoriat

Tuula Helne tuo toiseuden näkökulman esiin puhuttaessa syrjäytymisestä. Ensi näkemältä vaikuttaa siltä, että kaiken syrjäytymisestä puhumisen tavoitteena on vapauttaa syrjäytyneet takaisin yhteisyyteen. Pyrkimyksen takaa kuultaa kuitenkin toisenlainen ajattelutapa. Hänen mukaansa syrjäytyneisiin on liitetty kielteinen arvolataus, joka hakee heihin pikemminkin etäisyyttä kuin hakee yhteyttä. Hänen mukaansa sosiaalipoliittisen keskustelun takaa hahmottuu ristiriitainen jopa paradoksaalinen ajattelu: syrjäytyneet halutaan pitää toisina, mutta palauttaa yhteyteen. (Helne 2004, 113.)

Helne viittaa ranskalaisiin tutkimuksiin, mutta ottaa mukaan myös suomalaisia esimerkkejä. Syrjäytyneiden määrittäminen toiseksi voi olla implisiittistä tai eksplisiittistä, viitteellistä tai julkilausuttua. He ovat epäonnistuneita, haavoittuvia, passiivisia, heikkoja muista riippuvaisia, epäpäteviä reunoille ajautuneita ihmisiä – eli ihmisiä, joilla ei ole riittävää itsekuria. (Helne 2004, 114,117.)

Helne jatkaa, että syrjäytyneet ovat kategoria, joilla otetaan selkeästä etäisyyttä sen edustajiin. He eivät ole keskellä eli normaaleja vaan marginaalissa eli epänormaaleja. Koska syrjäytyneet eivät ole keskellä, ongelma ei ole keskeinen, eikä sen hoitaminen vaadi kuin marginaalisia toimenpiteitä. (Helne 2004, 118–119.)

Helne viittaa vielä ranskalaisiin tutkimuksiin, joissa on useasti korostettu, että syrjäytyminen ei kosketa vain Toisia vaan kaikkia, joiden elämä on palkkatyöyhteiskunnan hajoamisen myötä muuttunut epävakaaksi. Syrjäytyminen saattaa koitua kenen tahansa kohtaloksi. Lopputuloksena sisällä-reunalla-dualismiin johdattelevana ilmauksena ristiriidassa sen kanssa, että ilmiön ajatellaan koskevan kaikkia ihmisiä. (Helne 2004, 121.)

Tutkijat Kirsi Juhila, Arja Jokinen & Eero Suoninen ovat selvittäneet kategoria-käsitettä toimittamassaan teoksessa *Kategoriat, kulttuuri & moraali*. Kategorisaation tutkimuksella on pitkät perinteet kognitiivisessa psykologiassa, jossa tutkitaan ihmismielen tietoa käsitteleviä prosesseita. Ihmisten tapa ymmärtää maailmaa, käyttäytyä ja toimia nähdään riippuvaiseksi siitä, kuinka he kategorisoivat maailmaa. (Juhila, Jokinen & Suoninen 2012, 33.)

Kategorioilla tehdään asioita ihmisten keskinäisessä toiminnassa. Kategorisointia ei tehdä vain kategorisoinnin vuoksi vaan kyse on käytännön toimintaan orientoitumisesta. Asioiden kuvaaminen on epätäydellistä, jos siihen ei kytkeydy jonkinlaista kategorisaatiota, joka luonnehtii kuvattavaa asiaa tai ihmistä tavalla tai toisella. Kategorioden valinta liittyy kiinteästi niiden seurauksellisuuteen. Seurausten tuottaminen tietyillä kategoriavalinnoilla on varsin konkreettinen osoitus siitä, että kategoriat ovat tekemistä. (Juhila, Jokinen & Suoninen 2012, 51–53.)

Juhila ottaa esille käsitteen kategoriaryhmä. Kun luonnehditaan itseä tai toista käyttämällä jotain kategoriaa, synnytetään samalla ryhmän jäsenyys. Juhila viittaa ryhmän jäsenyydellä yleisluontoisiin kategorisaatioihin perustuviin ryhmien jäsenyyteen, esimerkiksi suomalaiset,

mielenterveysongelmista kärsivät tai ammattiauttajat. Kategoriaryhmät mielletään ryhmiksi, koska oletetaan ryhmien jäsenillä olevan yhteisiä ominaisuuksia ja samankaltaisia toimimisen tapoja. (Juhila 2012, 176.)

Ryhmän jäseneksi asettautuminen ja asettaminen ovat Juhilan mukaan aktiivista ja seurauksellista toimintaa. Kun puhuja asettuu tai asetetaan tiettyyn kategoriaan, häntä kuullaan ja tulkitaan helposti laajemman ryhmän edustajana. Puhuja on toisin sanoen selontekovelvollinen ryhmänsä jäsenenä. Jonkin ryhmän jäseneksi miellettyä ihmistä kuunnellessa ja katsellessa oletetaan saavan yleisempää kuin vain yhden ihmisen kokemukseen tai asiantuntemukseen liittyvää tietoa. Selontekovelvollisuuteen liittyy myös se että, että jäsenyys ryhmässä oikeuttaa asianosaispuheen ja tekee siitä vakuuttavampaa ja varteenotettavampaa. (Juhila 2012, 177–178.)

Juhila jatkaa, että ihmisryhmien kategorisaation perusjakso on me ja he. Ne liittyvät yhteen eli toisen käyttäminen kutsuu automaattisesti toisen mukaan. Juhilan mukaan meitä ja heitä luonnehdittaessa liitetään kuvauksiin myös moraalisia ulottuvuuksia. (Juhila 2012, 178.)

Työttömyydestä puhuttaessa käytetään useita erilaisia kategorioita, esimerkiksi pitkäaikaistyöttömät, vaikeassa työmarkkina-asemassa olevat, vajaakuntoiset henkilöt. Näihin kategorioihin voidaan liittää erilaisia merkityksiä ja mielikuvia, jotka yhdistetään kaikkiin tähän kategoriaan liitettyihin henkilöihin.

2.6 Osallisuus

Syrjäytymisen käsitteellisenä vastakohtana on sosiaalisen osallisuuden toteutuminen. Juhilan mukaan sosiaalisen osallisuuden edistämiseksi pyritään siihen, että yhteiskunnan toiminnoista syrjään jääneet tulevat uudelleen osallisiksi näistä toiminnoista, kuten työstä, vapaa-ajan harrastuksista, koulutuksesta, kulttuurielämästä jne. (Juhila 2006, 53.)

Juhila jatkaa edelleen, että työllistymisen merkityksen lisääntymistä yhteiskuntapolitiikassa on kuvattu siirtymäksi hyvinvoinnin politiikasta (welfare) työperustaiseen hyvinvointiin (workfare) perustuu aktivointiin ja kannustamiseen, joista on tullut yhä keskeisempiä syrjäytymisen vastaisen toiminnan välineitä. (Juhila 2006, 57.)

Juhilan mukaan vallitsevissa keskusteluissa sosiaalityö palautuu liittämisen- ja kontrollisuhteeksi. Tämä tarkoittaa sitä, että sosiaalityöntekijöiden roolina on liittää asiakkaita yhteiskunnan valtakulttuuriin ja tarvittaessa kontrolloida niitä, joiden liittämistä on vaikeuksia. Asiakkaiden rooliin kuuluvana tehtävänä on asettua sosiaalityöntekijän liittämisen- ja kontrollitoimenpiteiden kohteiksi. (Juhila 2006, 49.)

Suomessa aktiivinen työllisyyspolitiikka suhteessa syrjäytymiseen ilmenee erityisesti vuonna 2001 voimaan tullessa laissa kuntouttavasta työtoiminnasta (189/2001). Lain taustalla on 1990-luvun laman jälkiseurauksena syntynyt sitkeä rakenteellinen työttömyys. (Juhila 2006, 58.)

Aktiivinen työvoimapolitiikka ymmärrettynä työnhakijoille tarjottuina työvoimapolittisina toimenpiteinä (kuten työnvälityspalvelut, tukityöllistäminen ja ammatillinen kuntoutus) on ollut osana suomalaista hyvinvointipalvelua jo vuosikymmeniä. Työhallinnon aktiivisia toimenpiteitä on kehitelty pohjoismaisen mallin mukaisesti vähitellen osana paikallisia peruspalveluja. Haasteena on ollut tuottaa sellaista työhallinnon palvelua, että pitkäaikaistyöttömien halukkuus ja sitoutuminen aktiivisiin, työllistämistä tavoitteleviin ratkaisuihin lisääntyisi. (Karjalainen & Lahti 2001, 20.)

Osallistava sosiaalityö on Kirsi Juhilan mukaan täysivaltaisen kansalaisuuden rakentamista, osapuolet asettuvat samalle viivalle, eikä sellaisiin vastakkainasetteluihin kuten auttaja-autettava, kontrolloija-kontrolloitava tai tietäjä-tietämisen kohde. (Juhila 2006, 119.)

Osallistavassa toiminnassa kuuluvat asiakkaan vahva ääni sekä jaettu ääni. Tällöin yhteistyön tai asiakkaan omaehtoisen toiminnan suunta on asiakkaan asettamia ja hyväksymiä tavoitteita ja keskusta. Osallistavassa auttamistyössä asiakkaan tilanne, tavoitteet ja toiveet määrittävät sen keskuksen, jossa tai jota kohti yhteistyötä tehdään. (Valokivi 2004, 130.)

Jokinen tarkastelee osallisuutta myös toisesta näkökulmasta. Työntekijät voivat hyödyntää vuorovaikutukseen kietoutuvaa valtaa asiakkaisiinsa monin tavoin, jolloin kysymys on vuorovaikutuksen epäsymmetrisyydestä. Vuorovaikutukseen liittyvä epäsymmetrisyys voi ilmetä esimerkiksi osallisuudessa ja tietotaidossa suhteessa instituutioon ja sen käytäntöihin tai tiedossa ja oikeudessa tietoon. Tietotaidossa, tiedossa ja oikeudessa tietoon on kysymys siitä, että instituution edustajalla voi olla parempi ymmärrys instituution yleisistä toimintaperiaatteista ja konkreettisista käytännöistä. (Jokinen 2012, 263.)

Syrjäytymisen ehkäisemiseen ja integraatioon tukemiseen tähtäävien projektien yhtenä kohdealueena oli arkielämän taitojen vahvistaminen. Tavoite liittyi erityisesti tilanteisiin, joissa asiakkaan omatoimisuudessa ja identiteetissä, arkielämän tilanteista selviytymisessä ja subjektiivisessa toimijaroolissa oli koettu olevan ulkopuolisen avun tarvetta. Projekteissa ei kyseenalaistettu puuttumista ihmisen sosiaaliseen, arkiseen elämänalueeseen tai hänen identiteettiongelmiinsa. (Rinne 2009, 114–115.)

Raunio tähdentää myös, että työttömien työntekoon aktivoiminen ei tarkoita vain tiettyjä työelämästä syrjäytyneisiin kohdistuvia toimenpiteitä, vaan aktivointi perustuu uudelleen näkemykseen sosiaaliturvan tehtävästä. Raunion mukaan oikeus toimeentuloturvaan liitetään entistä vahvemmin siihen, että asiakas osallistuu työllistymistä edistäviin toimenpiteisiin. Aktivointiretoriikassa toimenpiteisiin osallistumista ei kuitenkaan nähdä vain toimeentuloturva-oikeuden vastineeksi täytettävänä velvollisuutena vaan nimenomaan oikeutena. (Raunio 2009, 276.)

3 YHTEISKUNNAN AKTIVOINTITOIMENPITEET

Pro gradu-tutkielman ensimmäiset teemahaastattelut tehtiin vuonna 2007. Tutkielmassa tarkastellaan valtakunnallisia yhteiskuntapoliittisia näkemyksiä pitkäaikaistyöttömyydestä, millaisia tukitoimenpiteitä ja toimenpideohjelmia laadittiin 2007–2014. Tällä jaksolla työskenteli neljä eri hallitusta.

Tässä luvussa käsitellään Suomen työttömyysasteen vaihtelua vuosina 2004-2014. (Kuvio 1.) Euroopan unionin jäsenvaltiot ovat laatineet rakenteellisesti yhdenmukaisia, kaksivuotisia köyhyyden ja syrjäytymisen vastaisia toimintasuunnitelmia yhteisesti linjattujen tavoitteiden pohjalta. (Juhila 2006, 51.) Aktivointitoimenpiteet ovat sisältyneet 1990-luvulta lähtien sosiaali- ja työvoimapolitiikkaan. Aktiivisen kansalaisen ideologiaa voi pitää niin keskeisenä yhteiseurooppalaisena sektorirajat ylittävänä ideologiana, että vastuullisuus liki samaistuu aktiivisuuteen, vastuuttomuus passivisuuteen ja riippuvuuteen. (Julkunen 1998, 206.)

Suomalaisen yhteiskunnan keskeisiin aktivointitoimenpiteisiin sisältyvät työvoimapalvelut kuten työvoimakoulutus, valmennus, nuorten yhteiskuntatakuu, työkokeilut. Taulukossa 2 on tarkasteltu työvoimapalveluiden vaikuttavuutta ajanjaksolla 2013-2014.

3.1 Hallitusohjelmien näkemykset pitkäaikaistyöttömyydestä ja toimenpideohjelmissa

Matti Vanhasen hallitus toimi 2007–2009, enemmistöhallituksena. Vanhasen erottua pääministerin tehtävistä Mari Kiviniemen hallitus astui voimaan ja toimi vuosina 2009–2010, samalla eduskuntakaudella, myös enemmistöpohjaisena. Kiviniemen pääministerikaudelle nimitettiin enemmän naisministereitä kuin koskaan aikaisemmin. Uudet eduskuntavaalit olivat vuonna 2011, jolloin Jyrki Katainen nimitettiin pääministeriksi. Tuloksena oli myös enemmistöhallitus, hallituspuolueet ovat Kokoomus, RKP, Kristillinen kansanpuolue, Vihreä liitto, Vasemmistoliitto. Vasemmistoliitto erosi hallituksesta huhtikuussa 2014, jolloin kulttuuriministerin ja liikenneministerin tehtävät siirtyivät sosiaalidemokraateille ja kokoomukselle. (Eduskunta 2014.) Alexander Stubb nimitettiin pääministeriksi 24.6.2014 samalla vaalikaudella, samalla myös tehtiin muitakin ministerivaihdoksia ja yhdistettiin ministerin tehtäviä. Valtiovarainministeriksi valittiin

eduskunnan ulkopuolelta Antti Rinne, sosiaali- ja terveysministeriksi valittiin niinikään eduskunnan ulkopuolelta Laura Rätty, liikenne- ja kuntaministeriksi Paula Risikko, eurooppa- ja ulkomaankauppaministeriksi Lenita Toivakka sekä maatalousministeriksi Petteri Orpo. (Eduskunta 2014.)

Tässä tutkielmassa tarkastellaan näiden neljän eri hallituksen toimenpideohjelmaa siitä näkökulmasta, miten he määrittelevät pitkäaikaistyöttömän ja millaisia eroja näiden kolmen hallituksen laatimissa toimenpideohjelmissa on.

Työllisyystilanne Suomessa oli pääministeri Matti Vanhasen hallituskauden alkaessa huhtikuussa 2007 tilastokeskuksen työvoimatutkimuksen mukaan 203 000, työttömyysaste oli 7,7 prosenttia. (Tilastokeskus 2007.)

Vanhasen erotessa pääministerin tehtävistä kesäkuussa 2010, työttömyysaste oli 8,8 prosenttia. Työttömiä oli Tilastokeskuksen työvoimatutkimuksen mukaan vuoden 2010 kesäkuussa 248 000. Työttömien miesten määrä väheni 25 000:lla ja työttömien naisten määrä lisääntyi 18 000:lla. (Tilastokeskus 2010.)

Mari Kiviniemi valittiin pääministeriksi samalla vaalikaudella. Hänen johtamansa hallitus toimi ajalla 22.6.2010–22.6.2011. Kiviniemen hallitusohjelman tavoitteissa tuotiin myös esille tavoitteet nuorisotyöttömyyden ja pitkäaikaistyöttömyyden alentamiseksi. (Valtioneuvosto 2013.)

Hallitusohjelmassa painotettiin nuorten varhaisen työmarkkinoilta syrjäytymisen ehkäisemistä. Hallituksen tavoitteena oli varmistaa koulutuspaikka jokaiselle peruskoulun päättävälle nuorelle. Työvoimapolitiikan toimissa kiinnitettiin huomioon kasvaneeseen nuoriso- ja pitkäaikaistyöttömyyteen. (Valtioneuvosto 2013.)

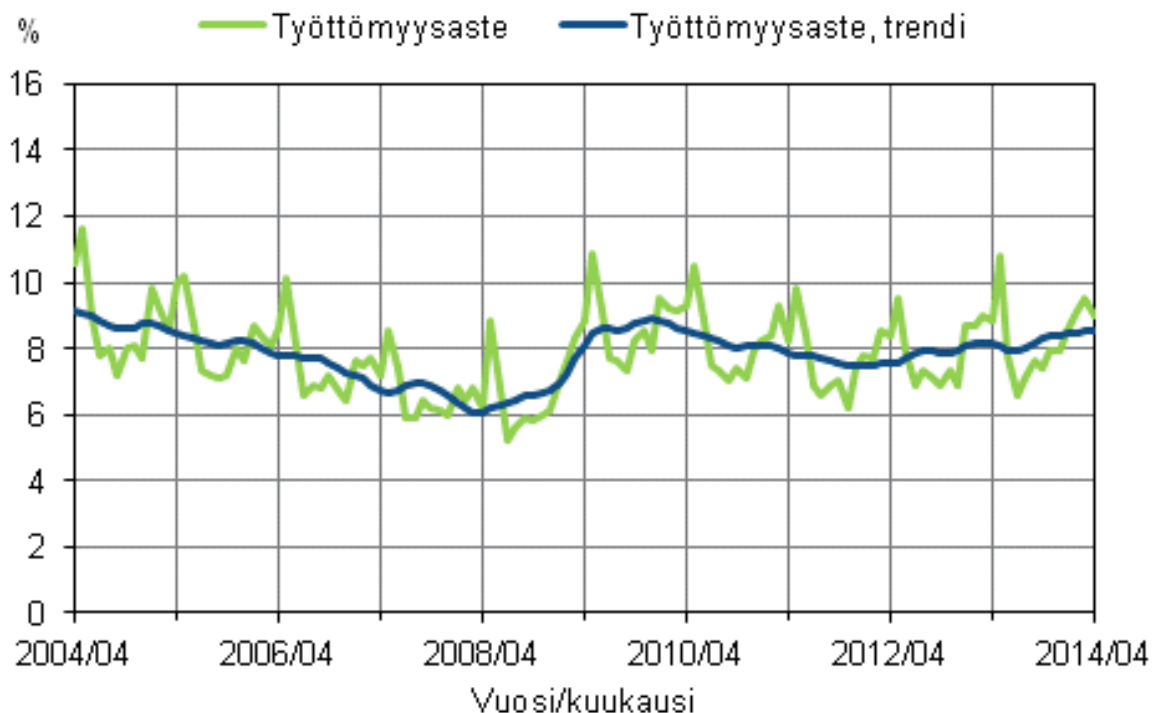
Kiviniemen pääministerikauden ja hallituskauden päättyessä tilastokeskuksen työvoimatutkimuksen mukaan työttömien määrä oli vuonna 2011 kesäkuussa 237 000. Työttömyysaste oli 8,4 prosenttia. Työllisiä oli 24 000 enemmän kuin edellisen vuoden kesäkuussa. Toisella vuosineljänneksellä (huhti-kesäkuussa) työttömyysaste oli 8,8 prosenttia, kun se vuoden 2010 vastaavalla ajanjaksolla oli 9,6 prosenttia. (Tilastokeskus 2013.)

Suomen 36. eduskuntavaalit järjestettiin 17. huhtikuuta 2011. Jyrki Katainen valittiin pääministeriksi (Valtioneuvosto 2013). Tuloksena oli myös enemmistöhallitus, hallituspuolueet ovat Kokoomus, RKP, Kristillinen kansanpuolue, Vihreä liitto, Vasemmistoliitto. Tämä hallitus oli toiminnassa toukokuussa 2014. Työttömyystilanne hallituskauden alkaessa kesäkuussa 2011 oli 8,4 prosenttia. Tilastokeskuksen työvoimatutkimuksen mukaan työttömiä oli kesäkuussa 237 000. Työttömyysaste oli 8,4 prosenttia, mikä oli 0,4 prosenttiyksikköä pienempi kuin vuotta aiemmin. Toisella vuosineljänneksellä (huhti-kesäkuussa) työttömyysaste oli 8,8 prosenttia, kun se vuoden 2010 vastaavalla ajanjaksolla oli 9,6 prosenttia. (Tilastokeskus 2013.)

Tilastokeskuksen työvoimatutkimuksen mukaan työttömiä oli vuoden 2013 kesäkuussa 217 000. Työttömyysaste oli 7,8 prosenttia, kun se edellisvuoden kesäkuussa oli 7,9 prosenttia. Työllisiä oli lähes saman verran kuin edellisen vuoden kesäkuussa. Toisella vuosineljänneksellä (huhti-kesäkuussa) työttömyysaste oli 9,1 prosenttia, mikä oli 0,5 prosenttiyksikköä suurempi kuin vuoden 2012 vastaavalla ajanjaksolla. (Tilastokeskus 2013.)

Vuoden 2014 kesäkuun työttömyysaste oli 9,2 % ja vastaavasti saman heinäkuun lopun työttömyysaste 7,0 %. (Tilastokeskus 2014.)

Kuvio 1. Työttömyysaste ja työttömyysasteen trendi 2004/04 – 2014/04. (Tilastokeskus 2014.)

Kuviossa 1 kuvataan työttömyysasteen lukuja prosentteina kymmenen vuoden aikavälillä 2004-2014. Kuviossa näkyy työttömyyden vaihtelut. Vuonna 2008 työttömyysluvut ovat olleet alimmillaan, jolloin noin 6 % väestöstä on ollut työnhakijana ilman työtä. Työttömyys kasvoi ja työttömyysluvut olivat ylimmillään vuonna 2009. Sen jälkeen työllisyys parani hiukan, vuonna 2012 työttömyysaste oli alle 8 % ja sen jälkeen jälleen työttömyys kasvoi ja vuonna 2014 työttömyysaste oli yli 8 %.

Kuvion luvut kertovat työttömyysasteen vaihteluista vuositasolla ja niistä voidaan tulkita suhdannevaihtelut taantumasta noususuhdanteeseen.

Hallitusohjelmassa tähdennettiin, että maailman muutos kohtelee ihmisryhmiä eri tavoin ja vaarana on osalle ihmisistä pysyvä syrjäytyminen. Myös huoli osattomuudesta on kirjattu hallitusohjelmaan. Hallitusohjelmassa on kirjattu tavoitteeksi katkaista pitkittynyt köyhyys ja syrjäytyminen, joka periytyy sukupolvelta toiselle. Suunnitelmassaan hallitus lupaa kaventaa tulo-, hyvinvointi- ja terveyseroja. (Valtioneuvosto 2013.)

Stubbin kesäkuun lopussa 2014 aloittanut hallitus on toteuttanut Kataisen hallituksen tekemiä linjauksia eli Stubbin johtama hallituksen ohjelma perustuu pääministeri Kataisen hallituksen

tekemiin rakennepoliittisiin päätöksiin sekä julkisen talouden sopeuttamista koskeviin linjauksiin. (Valtioneuvosto 2014.)

Hallitusohjelman mukaan parannetaan vailla tutkintoa olevien, pienyrittäjien ja muiden pienten ryhmien aikuiskoulutusmahdollisuuksia. Oppilaitoksille luodaan taloudellisia kannustumia kouluttaa tutkintoa vailla olevia aikuisia ja oppilaitoksia kannustetaan työpaikkojen kanssa tehtävään yhteistyöhön ja hakevaan työhön. (Valtioneuvosto 2014.)

Työni yksi näkökulma on koulutus yhtenä keinona osallisuuteen yhteiskunnassa ja sitä kautta myös työllistymiseen. Tutkimuksen keskiössä oli miten esimerkiksi henkilöt itse kokevat koulutuksen. Miten koulutuksen keinoin voidaan parantaa työmarkkinavalmiuksia, viedä henkilön tilannetta eteenpäin tarkoituksenmukaisella tavalla? Millaista koulutuksen pitäisi olla, että saataisiin esimerkiksi henkilökohtaisia työelämävalmiuksia kehitettyä?

Jyrki Kataisen hallitusohjelman mukaan työ on parasta sosiaaliturvaa, muuten osaa ihmisistä uhkaa pysyvä syrjäytyminen. Työttömyyden ja köyhyyden lisäksi on kyse myös näköalattomuudesta ja osattomuudesta. Hallitusohjelman mukaan työmarkkinoita, verotusta ja sosiaaliturvaa on kehitettävä osallisuuden ja työllisyyden näkökulmasta. Suomen tulevaisuuden menestys ja hyvinvointi nojaavat yhteiskunnan korkeaan työllisyysasteeseen, sosiaaliseen eheyteen ja tasa-arvoisuuteen. Sukupolvelta toiselle periytyvä köyhyys ja syrjäytyminen on katkaistava. Jokainen ansaitsee reilun alun ja aidot tasaveroiset mahdollisuudet elämälleen. Yhteiskunnan vastuun rinnalla on yhteisön vastuu. Ihmisten omaa vastuuta itsestään, perheistään ja yhteisöistään tuetaan. Hallituksen näkemyksen mukaan Kansalaisjärjestöjen tekemä työ täydentää yhteiskunnan palveluita ja lisää hyvinvointia. (Valtioneuvosto 2013.)

Edelleen hallitusohjelman mukaan tavoitteena on kaventaa tulo-, hyvinvointi- ja terveyseroja. Peruspalveluita vahvistetaan ja uudistetaan, turvataan ikäihmisille ihmisarvoinen vanhuus, panostetaan sosiaalisten ja terveydellisten ongelmien ennaltaehkäisyyn, mielenterveys- ja päihdepalveluihin sekä parannetaan toimeentuloturvaa ja estetään asuinalueiden eriytymistä. Koulupudokkuuteen puututaan. Hallituksen tavoitteena on ollut toteuttaa köyhyyttä, eriarvoisuutta ja syrjäytymistä vähentävä toimenpideohjelma. (Valtioneuvosto 2013.)

Mielenkiintoinen näkökulma on millä tavalla koulupudokkuuteen puututaan, esimerkiksi aikuiskoulutuksessa? Millaisia sanktioita tehdään? Halutaanko enemmän pakotteita kuin kannustavia elementtejä?

Tutkintomaksujen poistamisen lisäksi, toimeentulon takaaminen on tärkeää. Aikuisopiskelijoilla on paljon erilaisia vastuuta, elatusvelvollisuudet, alaikäiset lapset ym.

Työvoimakoulutus on yksi väylä kouluttautua aikuiselle. Vaikkakin nykyjärjestelmän mukainen ansiosidonnaisten päivärahojen kuluminen koulutuksen aikana mietityttää monia opiskelemaan aikovia. Vuonna 2011 voimaan astunut mahdollisuus opiskella työttömyysturvaetuudella omaehtoisessa koulutuksessa on tuonut lisää valinnan varaa ja mahdollisuuksia hakeutua monipuolisesti eri koulutuksiin.

Oppilaitoksille luodaan taloudellisia kannustimia kouluttaa tutkintoa vailla olevia aikuisia ja niitä kannustetaan työpaikkojen kanssa tehtävään yhteistyöhön ja hakevaan toimintaan. Tutkintoa vailla olevilta aikuisilta poistetaan tutkintomaksut. (Valtioneuvosto 2013.)

3.2 Aktivointipolitiikan lähtökohtia

Euroopan unionin jäsenvaltiot ovat laatineet rakenteellisesti yhdenmukaisia, kaksivuotisia köyhyyden ja syrjäytymisen vastaisia toimintasuunnitelmia yhteisesti linjattujen tavoitteiden pohjalta. Suomen järjestyksessä toinen ”Köyhyyden ja sosiaalisen syrjäytymisen vastainen kansallinen toimintasuunnitelma vuosille 2003-2005” julkaistiin vuonna 2003. (Juhila 2006, 51.)

Raija Julkusen mukaan, jos pitäisi valita sosiaalipolitiikan kansalaisuuden uudelleenmuotoilun perusideologia, se olisi aktiivisuus. Aktiivisuus nousi 1990-luvulla sosiaalipolitiikan uudistuspyrkimysten tunnuksiksi (Julkunen 1998). Tällöin tavoiteltiin sekä hyvinvointivaltion, yhteiskunnan, etuuskien ja sosiaali- ja työvoimapolitiikan että kansalaisten ja sosiaalipolitiikan (erityisesti työttömien) aktivointia. Aktiivisen kansalaisen ideologiaa voi pitää niin keskeisenä yhteiseurooppalaisena sektorirajat ylittävänä ideologiana, että vastuullisuus liki samaistuu aktiivisuuteen, vastuuttomuus passivisuuteen ja riippuvuuteen. (Julkunen 1998, 206.)

Julkusen mukaan edelleen aktivointipolitiikka on erilaisten ideologioiden hybridi. Taustalta löytyy sosiaaliriippuvuusdiskurssi, samoin huoli sosiaalipolitiikan kustannuksista, työllisyydestä sekä työttömien ammatillisista ja moraalisisista työvalmiuksista. Aktivointipolitiikalla pyritään luomaan polkuja työmarkkinoille ja normaalielämän rutiineihin. (Julkunen 1998, 206.)

Kajanojan mukaan taloudellisen laman jälkiseurauksena syntyvä syrjäytyminen saattaa synnyttää uutta kulttuuria. Hänen mukaansa on mahdollista, että lama loi uudenlaisia alakulttuureja, joissa on varsin epäsuomalaisesti hyväksyttävää norminmukaista hakea toimeentulo pysyvästi työsuhteen ulkopuolelta. Hänen mukaansa tähän alakulttuuriin saattaa liittyä myös voimistuva syrjäytymisen periytyminen. (Kajanoja 2002, 185.)

Hallitusohjelmassa painotettiin, että Suomi tarvitsee kaikkien kansalaistensa työtä. Työllisyys-, elinkeino- ja koulutuspolitiikan toimilla on pystyttävä ennakoivasti ja nopeasti reagoimaan työelämän muutostilanteisiin ja rakennemuutoksiin työmarkkinoilla. Yhä useamman kansalaisen elämässä työ, koulutus ja työttömyys vuorottelevat. Hallitusohjelman mukaan työllisyysasteen nostamiseksi, työurien pidentämiseksi ja työttömyyden pitkittymisen ehkäisemiseksi työttömien osallistumista koulutukseen, palkkatuettuun työhön ja muihin palveluihin lisätään. Lisäksi tarvitaan uusia toimia, jotta voidaan nopeasti reagoida suhdannemuutoksiin ja purkaa rakennetyöttömyyttä. Tavoitteena on, että mahdollisimman moni työpaikkansa menettävä työntekijä löytää nopeasti uutta työtä tai työllistyy muulla tavoin ja estetään työttömyyden pitkittyminen. (Valtioneuvosto 2013.)

Korvaavien työpaikkojen luomisessa hyödynnetään työllisyysperusteisia investointimäärärahoja ja samalla kehitetään uusia toimintatapoja ja rahoitusmalleja rakennemuutostilanteiden hoitamiseksi. Muutosturvan toimintamallia kehitetään tukemaan työpaikkansa menettäneiden työllistymistä. (Valtioneuvosto 2013.)

Johtolauseeseen Suomi tarvitsee kaikkien kansalaistensa työtä on mainittava, että toisaalta tällä hetkellä työtä ei riitä kaikille, toisaalta halutaan hyödyntää kaikkien täysi-ikäisten kansalaisten työpanos. Tänä päivänä on paljon työikäisissä osatyökykyisiä, joilla on terveydellisiä rajoitteita, esimerkiksi jokin toimintakykyyn vaikuttava vamma tai pitkäaikaissairaus.

3.3 Nuorten yhteiskuntatakuu aktivointitoimenpiteenä

Tavoitteena oli toteuttaa nuorten yhteiskuntatakuu siten, että jokaiselle alle 25-vuotiaalle nuorelle ja alle 30-vuotiaalle vastavalmistuneelle tarjotaan työ-, harjoittelu-, opiskelu, työpaja- tai kuntoutuspaikka viimeistään kolmen kuukauden kuluessa työttömäksi joutumisesta. Hallitus käynnisti TEM:n, OKM:n ja STM:n yhteisen hankkeen, jossa valmisteltiin tarvittavat toimenpiteet yhteiskuntatakuun toteuttamiseksi vuoteen 2013 mennessä. Hanketta varten asetettiin erillinen kolmen ministeriön työryhmä, jossa ovat edustettuina työelämäosapuolet, kunnat ja muut keskeiset toimijat. (Valtioneuvosto 2013.)

Hallitusohjelman mukaan nuorille suunnattua työvoimapolitiittista koulutusta ja oppisopimuskoulutusta lisätään. Selvitetään uusia toimia nuorten työelämään kiinnittymisen parantamiseksi yhdistämällä työtä ja koulutusta. Edistetään sellaisia ammatillisen koulutuksen toimintamalleja, jotka tukevat tätä tavoitetta ja nopeaa työllistymistä. Parannetaan pienten ja keskisuurten yritysten mahdollisuuksia palkata nuoria oppisopimuskoulutukseen. Etsivän nuorisotyön toiminta laajennetaan koko maahan ja kehitetään nuorten työpajatoimintaa. Luodaan yhteistyössä työmarkkinajärjestöjen kanssa pelisäännöt palkattoman työharjoittelun käytöstä työvoimapalveluissa. (Valtioneuvosto 2013.)

Nuorten yhteiskuntatakuuseen liittyviä toimenpiteistä on kokemusta tammikuusta 2013 lähtien, eli noin puoli vuotta. Suomessa 15–19-vuotiaiden työttömyysaste on 31 prosenttia, mutta 20–24-vuotiaiden 16 prosenttia. Yli 24-vuotiaan väestön työttömyysaste on vajaa 7 prosenttia. (Tilastokeskus 2013.)

3.4 Työvoimakoulutus

Työvoimapolitiittinen aikuiskoulutus (työvoimakoulutus) on tarkoitettu työttömille työnhakijoille tai työttömyysuhan alaisille henkilöille. Koulutuksen rahoittaa työ- ja elinkeinohallitus, koulutus on opiskelijoille maksutonta. Työvoimakoulutus voi olla valmentavaa koulutusta, jolloin koulutus kestää 5-6 viikosta muutamaan kuukauteen. Työvoimakoulutuksen tavoitteena on parantaa henkilön työhön sijoittumismahdollisuuksia koulutuksella ja työssä oppimisella. Työvoimakoulutuksena voidaan toteuttaa myös tutkintoon tai osatutkintoon johtavaa ammatillista koulutusta. Koulutukseen osallistuvalla työnhakijalla maksetaan työttömyysetuutta (ansiopäivärahaa, peruspäivärahaa tai

työmarkkinatukea), johon hänellä on oikeus työttömänä ollessaan, sekä lisäksi ylläpitokorvausta. (Koulutusrahasto 2014; Laki ammatillisesta aikuiskoulutuksesta 631/ 1998.)

Keskeinen tavoite rahoittajan ja työvoimatoimiston näkökulmasta on työllistyminen. Koulutusta pidetään onnistuneena aina, kun tapahtuu työllistymistä. Rahoittajan edustajat arvioivat tavoitteiden toteutumista myös tutkintojen suorittamisen määrällä. (Lehtimäki 2009, 151.)

Taulukossa 1. on kuvattu erilaisiin työvoimapalveluihin osallistuneiden henkilöiden prosentuaalinen osuus. Taulukosta tulee esiin aktivointitoimenpiteisiin osallistuneiden henkilöiden määrän muutokset aikavälillä 2013/07-2014/07.

Taulukon mukaan yli vuoden työttömänä olleiden määrä on kasvanut vuoden aikana 22,4 prosenttia. Työllistettyjen määrä on vastaavasti myös kasvanut 20,1 prosenttia. Erilaisiin aktivointitoimenpiteisiin osallistuneiden määrässä ei ollut tapahtunut suuria muutoksia. Uusia avoimia työpaikkoja oli vuoden 2014 heinäkuussa 5,1 prosenttia enemmän kuin 2013 heinäkuussa.

Taulukko 1. Muutokset 2013/07–2014/07 työ- ja elinkeinoministeriön työnvälitystilaston mukaan

	Vuosi/Kuukausi		Muutos
	2013/07	2014/07	2013/07 - 2014/07
	1000 henkeä		Prosenttia, %
Työttömät työnhakijat	319	350	10,0
– yli vuoden työttömänä olleet	76	93	22,4
Palveluissa yhteensä	92	105	13,5
– työllistetyt	32	38	20,1
– työvoimakoulutuksessa, valmennuksessa	21	21	–2,1
– työharjoittelussa, työ- ja koulutuskokeilussa	8	8	9,2
– vuorotteluvapaasijaisena, kuntouttavassa työtoiminnassa, omaehtoisessa opiskelussa työttömyysetuudella	31	37	18,3
Uudet avoimet työpaikat työ- ja elinkeinotoimistoissa	30	31	5,1

Muutos-sarake laskettu pyöristämättömistä luvuista.

Lähde: Työvoimatutkimus 2014, heinäkuu. Tilastokeskus.

3.5 Työvoimapalveluiden kehittäminen

Hallitusohjelmaan oli kirjattu työvoimapolitiikan rakenteiden ja sisällön arvioinnin toteuttaminen. Arvioinnissa selvitetään työ- ja elinkeinohallinnon toimivuus sekä resurssien käytön vaikuttavuus. Tavoitteena on parantaa työllisyystoimien laatua, tehokkuutta ja vaikuttavuutta. (Valtioneuvosto 2013.)

Työ- ja elinkeinotoimistojen työnvälitysroolia, yrityspalveluita ja työnantaja- ja oppilaitosyhteistyötä tehostetaan. Palveluja kohdennetaan siten, että ehkäistään työttömyyden pitkittyminen. Työllistymis-suunnitelmat tehdään nopeasti ja niiden laatua parannetaan siten, että työnhakijoiden tarpeet, toimintakyky ja työllistymisedellytykset otetaan paremmin huomioon. Selvitetään työvoimapalveluiden käytäntöjen ja julkisen työvoimapalvelulain kehittämistarpeet asiakkaiden näkökulmasta. (Valtioneuvosto 2013.)

Työ- ja elinkeinotoimistojen toimintaedellytykset varmistetaan aluehallintomuutosten yhteydessä niin, että työnhakija- kuin työnantaja-asiakkailta on mahdollisuus saada henkilökohtaista palvelua toimistoissa. Ammatinvalinnanohjauksen ja urapalveluiden saatavuus varmistetaan. Sähköisiä työnvälitys-palveluja kehitetään, jotta työllistyminen nopeutuu ja työ- ja elinkeinotoimistojen henkilöstöresursseja vapautuu vaikeammin työllistyvien palveluihin. Palveluja kehitetään ja kohdennetaan eri asiakas- ja ammattiryhmien, niin korkeasti koulutettujen kuin kouluttamattomien, työnhakijoiden tarpeisiin. (Valtioneuvosto 2013.)

Hallitusohjelman mukaan työvoimapalveluja parannetaan siten, että tehdään työllistymissuunnitelmat nopeasti ja niiden palveluja parannetaan siten, että työhakijoiden tarpeet, toimintakyky ja työllistymisedellytykset otetaan huomioon. Selvitetään työvoimapalvelujen käytäntöjen ja julkisen työvoimapalvelulain kehittämistarpeet asiakkaiden näkökulmasta. (Valtioneuvosto 2013.)

Työvoimahallinnossa tapahtunut suuri rakennemuutos palveluissa, esimerkiksi sähköisten palvelujen jatkuva lisääminen ja ”face to face”-asiakaspalvelujen korvaaminen yhä enemmän sähköisillä palveluilla, ei ainakaan ole lisännyt palvelujen saatavuuden tasavertaisuutta. Kaikilla asiakkailla ei ole riittäviä atk-valmiuksia tai omia tietokoneita ja laitteita tai internetyhteyksiä sähköisten palveluiden hyödyntämiseksi.

Työvoimapalveluille määritellään laatukriteerit, jotta voidaan varmistaa palvelujen, mm. koulutuksen tarkoituksenmukaisuus työttömien kannalta ja parantaa palvelujen vaikuttavuutta. Tehdään arvio käynnissä olevien ja jo toteutettujen työllisyyskokeilujen toimivuudesta ja vaikuttavuudesta. Varataan riittävät resurssit työttömien työkyvyn arviointiin ja tarvittavien palvelujen piiriin ohjaamiseen sekä ammatilliseen kuntoutukseen liittyviin palveluihin. (Valtioneuvosto 2013.)

Työvoimakoulutuksen on kyettävä joustavasti vastaamaan työttömien työnhakijoiden, työttömyysuhan alaisten henkilöiden, työelämän nopeasti muuttuviin osaamistarpeisiin ja kasvualojen tarpeisiin. Työvoimakoulutuksen hankintamenettelyä uudistetaan huomioimaan nykyistä paremmin koulutuksen laatu ja vaikuttavuus sekä uudenlaiset toimintamallit. Yritysten kanssa yhteistyössä järjestettävää ja rahoitettavaa yhteishankintakoulutusta kehitetään sekä lisätään sen tunnettavuutta ja käyttöä. (Valtioneuvosto 2013.)

Hallitusohjelman mukaan lisätään yhteishankintakoulutusta, joka toteutetaan yhteistyössä oppilaitosten ja yritysten kanssa. Laatukriteereillä varmistetaan palvelujen mm. koulutuksen tarkoituksenmukaisuus työttömien kannalta ja parannetaan palvelujen vaikuttavuutta. (Valtioneuvosto 2013.)

Vaikuttavuus on ollut tärkein kriteeri, millä on seurattu esimerkiksi koulutuksen onnistumista. Se ei välttämättä anna realistista kuvaa kokonaistilanteesta. Työllistyminen avoimille markkinoille tai työllistyminen tuettuun työhön, ei kerro kovinkaan paljon esimerkiksi työn jatkuvuudesta. Hallitusohjelman tavoitteena on myös lisätä oppisopimuskoulutusta.

Laki on tullut voimaan 28.12.2012. Talouden kasvun, korkean työllisyyden ja hyvinvoinnin turvaamiseksi valtio edistää työmarkkinoiden toimivuutta ja työvoiman tarjontaa yhdessä kuntien, työmarkkinajärjestöjen, yritysten ja muiden työnantajien sekä kansalaisten kanssa. Työmarkkinoiden toimivuuden ja työvoiman tarjonnan edistämiseksi valtion tulee huolehtia työ-, talous-, elinkeino-, koulutus- ja sosiaalipolitiikan yhteensovittamisesta ja tasoittaa toimillaan suhdannevaihteluita. (Laki julkisesta työvoima- ja yrityspalvelusta 20127916.)

Kuntouttava työtoiminta on sosiaalihuoltolain mukainen sosiaalipalvelu. Kuntouttavan työtoiminnan tavoitteena on ehkäistä työttömyyden aiheuttamia kielteisiä vaikutuksia asiakkaan toimintakykyyn, vahvistaa asiakkaan elämän- ja arjenhallintaa sekä työ- ja toimintakykyä ja ehkäistä syrjäytymistä tarjoamalla mahdollisuutta työtoimintaan ja muihin palveluihin. Lain keskeisenä ajatuksena on tiivis yhteistyö kuntien ja työ- ja elinkeinotoimistojen (TE-toimistojen) kesken. (Laki kuntouttavasta työtoiminnasta 189/2001.)

Aktivointiasteeseen laskettavissa palveluissa oli heinäkuun lopussa 2014 yhteensä 105 000 henkilöä, mikä oli 12 000 enemmän kuin vuoden 2013 heinäkuussa. Palveluiden piirissä oli 3,8 prosenttia työvoimasta. (Tilastokeskus 2014.)

Työttöminä työnhakijoina työ- ja elinkeinotoimistoissa oli 52 000 alle 25-vuotiasta työtöntä. Heidän määränsä oli 5 000 suurempi kuin vuoden 2013 heinäkuussa. Työ- ja elinkeinotoimistoihin ilmoitettiin heinäkuussa 31 000 uutta avointa työpaikkaa eli 2 000 enemmän kuin edellisen vuoden heinäkuussa. (Tilastokeskus 2014.)

Kesäkuussa 2014 voimaan astunut Alexander Stubbin hallitus saattaa loppuun hallitusohjelmassa ja myöhemmin kuluvalle vaalikaudella Jyrki Kataisen pääministerikaudella asetetut tavoitteet ja tehdyt päätökset. Stubbin hallitusohjelman mukaan hallitus jatkaa määrätietoista työtä vaikeasti työllistyvien työttömyyden lievittämiseksi. (Valtioneuvosto 2014.)

Syrjäytymisvaarassa olevien nuorten, osatyökykyisten ja vammaisten henkilöiden työllistymisen ja työllistämisen edellytyksiä parannetaan ja osallistavaa sosiaaliturvaa kehitetään. Nuorisotakuun jatkotoimissa painotetaan matalan kynnyksen ja nuorten tarpeista lähteviä palveluita. Tavoitteena on palveluiden saumaton yhteensovittaminen ja erityisesti syrjäytymisen tehokas ennaltaehkäisy. Kaikkein vaikeimmassa tilanteessa olevia nuoria tuetaan tehostamalla nuorille kohdennettuja sosiaali- ja terveydenhuollon, perhetyön sekä kuntouttavia palveluja. (Valtioneuvosto 2014.)

Taulukossa 2. on kuvattu työllisyysasteen ja työttömyysasteen keskeisimmät tunnusluvut sukupuolen mukaan. Taulukon perusteella voidaan arvioida hallituksen toimenpideohjelmien vaikuttavuutta aikavälillä 2013/07-2014/07. Taulukon mukaan vuoden aikana työttömyysaste oli noussut 0,4 prosenttiyksikköä. Sukupuolten väliset erot näkyvät tilastossa siten, että naisten työttömyysasteen muutos vuoden sisällä on 0,2 prosenttiyksikköä, kun miesten työttömyysasteen muutos vastaavasti on 0,6 prosenttiyksikössä. Miesten työttömyysaste oli vuoden aikana kasvanut enemmän kuin naisten vastaava työttömyysaste.

Taulukko 2. Työvoimatutkimuksen keskeisimmät tunnusluvut sukupuolen mukaan 2013/07 - 2014/07

		Vuosi/Kuukausi		Muutos
		2013/07	2014/07	2013/07 - 2014/07
		Prosenttia, %	Prosenttia, %	Prosenttiyksikköä
Tunnusluku	Sukupuoli			
Työllisyysaste, 15-64-vuotiaat	Sukupuolet yhteensä	71,7	71,2	-0,5
	Miehet	73,7	72,1	-1,6
	Naiset	69,6	70,3	0,7
Työttömyysaste, 15-74-vuotiaat	Sukupuolet yhteensä	6,6	7,0	0,4
	Miehet	6,8	7,5	0,6
	Naiset	6,4	6,6	0,2
Työvoimaosuus, 15-74-vuotiaat	Sukupuolet yhteensä	67,3	67,0	-0,3
	Miehet	70,4	69,3	-1,1
	Naiset	64,1	64,6	0,5

Lähde: Työvoimatutkimus 2014, heinäkuu. Tilastokeskus.

4 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

4.1 Laadullinen tutkimus ja fenomenologia

Tutkimuksessa on käytetty laadullista tutkimusotetta. Metodi koostuu niistä käytännöistä ja operaatioista, joiden avulla tutkija tuottaa havaintoja, sekä niistä säännöistä, joiden mukaan näitä havaintoja edelleen voi muokata ja tulkita, siten että voidaan arvioida niiden merkitystä johtolankoina. (Alasuutari 2011, 82.) Alasuutarin mukaan laadullinen aineisto koostuu näytteistä; se on pala tutkittavaa maailmaa (Alasuutari 2011, 87).

Eskolan ja Suorannan mukaan laadullisessa tutkimuksessa tutkimussuunnitelma elää tutkimushankkeen mukana, tällöin kvalitatiivisilla menetelmillä saavutetaan ilmiöiden prosessiluonne. Avoin tutkimussuunnitelma korostaa myös tutkimuksen vaiheiden - aineistonkeruun, analyysin, tulkinnan ja raportoinnin - kietoutumista yhteen. Laadullisessa tutkimuksessa tulkinta jakautuu koko tutkimusprosessiin. Tutkimussuunnitelmaa ja tutkimusongelman asettelua saattaa joutua tarkistamaan aineistonkeruun kuluessa ja tutkielman kirjoittaminen voi edellyttää palaamista alkuperäiseen aineistoon. (Eskola & Suoranta 1998, 15, 16.)

Laadullisessa tutkimuksessa keskitytään pieneen määrään tapauksia, joita pyritään analysoimaan mahdollisimman tarkasti. Aineiston tieteellisyys kriteeri ei olekaan sen määrä vaan laatu, käsitteellistämisen kattavuus. (Eskola & Suoranta 1998, 18.)

Laadullisen tutkimukselle tyypillinen piirre on, että tutkimus on luonteeltaan kokonaisvaltaista tiedonhankintaa, jossa aineisto kootaan luonnollisissa ja todellisissa tilanteissa. Toinen tyypillinen piirre on, että suositaan ihmistä tiedon keruun instrumenttina. Tutkija luottaa enemmän omiin havaintoihinsa ja keskusteluihin tutkittavien kanssa kuin mittavälineillä. Valitaan kohdejoukko tarkoituksenmukaisesti, ei satunnaisotoksen menetelmää käyttäen. Käsitellään tapauksia ainutlaatuisina ja tulkitaan aineistoa sen mukaisesti. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2007, 160.)

Laadullisessa tutkimuksessa tiedonmuodostuksen lähtökohtana voidaan käyttää fenomenologista suuntausta. Fenomenologista suuntausta lähestymistapana käytetään yleisimmin filosofiassa, psykologiassa ja kasvatustieteissä. Fenomenologisen tutkimuksen keskeisiä kriteerejä ovat

esimerkiksi tutkimusprosessin johdonmukaisuus, jolla tarkoitetaan tutkittavan ilmiön, tutkimuksen aineiston hankintatavan, teoreettisen lähestymistavan, analyysimenetelmän ja tutkimuksen raportointitavan välistä loogista yhteyttä. Tutkimuksen reflektoinnissa ja tutkimuksen kuvauksessa perustellaan tutkimukselliset valinnat. Lisäksi kriteereinä ovat tutkimuksen aineistolähtöisyys ja kontekstisidonnaisuus. Kontekstilla viitataan ihmisen ulkopuolisen todellisuuden kokonaisuuteen ja toisaalta myös siihen, että merkityssuhteet ovat mielekkäästi tutkittavissa vain hänen koetun maailmansa kokonaisuudessa. (Metsämuuronen 2006, 201.)

Fenomenologinen suuntaus korostaa inhimillisen tietoisuuden roolia merkityksien antajana ja tulkitsijana. Merkityksiä lähestytään tutkimalla, miten asiat ilmenevät toimijoiden kokemuksessa. Fenomenologista ihmistiedettä onkin arvosteltu Kristina Rolinin mukaan siitä, että se jättää ottamatta huomioon merkityksien sosiaalisen ja julkisen luonteen. Toimijoiden näkökulma korostaa toimijoiden roolia merkityksien antajina ja tulkitsijoina. Rakenteiden näkökulma puolestaan korostaa, että toimijat kohtaavat merkitykset ikään kuin ulkoisina ja valmiina annettuina rakenteina. (Rolin 2006, 111.)

Fenomenologisesta suuntauksessa päädyin hermeneuttiseen fenomenologiseen lähestymistapaan. Heidegger on yksi hermeneuttisen fenomenologisen suuntauksen perustajista. Heideggerin mukaan ihminen on aina sidottu omaan olemiseensa ja on aina suhteessa johonkin. Hän käyttää termiä täälläolo, joka kuvaa ihmisen tilannetta, johon hän on syntynyt, kasvanut tai itse vaikuttanut ja valinnut. Täälläolo muodostuu yhdistelmistä. (Virtanen 2006, 156–157.)

Heidegger kuvaa teoksessaan *Oleminen ja aika* (suomentanut Reijo Kupiainen 2000) kanssaolemista oman täälläolon määreenä. Kanssatäälläolo luonnehtii Heideggerin mukaan toisten täälläoloa, sikäli, kun tämä on maailmassaan vapautettu kanssaolemiseen. Kanssaolemiseen kuuluu toisten kanssatäälläolon avautuneisuus. Tämä tarkoittaa hänen mukaansa, että täälläolon olemisymmärrykseen kuuluu jo ymmärrys toisista, koska sen oleminen on kanssaolemista. (Heidegger 2000, 162.)

4.2 Tutkimuskysymykset

Tutkimuksen lähtökohtana oli selvittää tutkimukseen osallistuneiden henkilöiden omia näkemyksiä heidän omasta tilanteestaan ja työelämäosallisuudestaan. Tarkoituksena oli selvittää millaisia tavoitteita ja odotuksia heillä oli omaan työllistymiseensä liittyen. Keskiössä oli heidän oma näkemyksensä työllistymisestään.

Olin kiinnostunut myös selvittämään, millaisia esteitä he kokivat omalle työllistymiselleen. Millaisia aikaisempia kokemuksia heillä oli koulutukseen ja työllistymiseen liittyen? Kiinnostuksen kohteena olivat myös implikoidusti esille tulevat sosiaaliset esteet.

Tarkoituksena oli myös selvittää yhteiskunnan tukitoimien merkitys ja rooli tutkimukseen osallistuneiden elämässä. Millaisissa tukitoimissa he olivat olleet mukana viimeisen kuuden vuoden aikana? Millainen käsitys heillä oli omista vaikutusmahdollisuuksistaan elämässään ja heidän käsitys omasta työelämäosallisuudestaan? Työelämäosallisuudella tarkoitetaan heidän omia vaikutusmahdollisuuksiaan omaan tilanteeseensa nähden.

4.3 Aineistona teemahaastattelut

Tutkimus oli kvalitatiivinen. Aineisto kerättiin puolistrukturoitua teemahaastattelumenetelmää käyttäen. Teemahaastattelussa haastattelu kohdennetaan tiettyihin teemoihin, joista keskustellaan. Haastattelussa on oleellista, että yksityiskohtaisten kysymysten sijaan haastattelu etenee tiettyjen keskeisten teemojen varassa. Teemahaastattelu antaa mahdollisuuden tutkittavien äänen kuulumiselle. Ihmisten tulkinnat asioista ja heidän asioille antamansa merkitykset ovat keskeisiä, samoin kuin se, että merkitykset syntyvät vuorovaikutuksessa. (Hirsjärvi & Hurme 2008, 47-48.) Teemahaastattelussa edetään keskeisten etukäteen valittujen teemojen ja niihin liittyvien tarkentavien kysymysten varassa (Tuomi & Sarajärvi 2002, 77).

Haastattelun etuna verrattuna muihin tiedonkeruumuotoihin on se, että siinä voidaan säädellä aineiston keruuta joustavasti tilanteen edellyttämällä tavalla. Haastatteluaiheiden järjestystä on

mahdollista säädellä, samoin on enemmän mahdollisuuksia tulkita vastauksia kuin esimerkiksi postikyselyssä. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2007, 200.)

Tiedonkeruun menetelmän tulee olla perusteltu. Haastattelu valitaan tutkimusmenetelmäksi usein myös seuraavista syistä. Haastattelussa nähdään ihminen subjektina. Ihminen on tällöin tutkimuksessa luova ja aktiivinen osapuoli. Kysymyksessä voi olla aiemmin vähän kartoitettu, tuntematon alue. Halutaan sijoittaa tulos laajempaan kontekstiin. Tiedetään ennalta, että tutkimuksen aihe tuottaa vastauksia monitahoisesti ja moniin suuntiin. Halutaan selventää saatuja vastauksia ja syventää saatavia tietoja. Voidaan tehdä lisäkysymyksiä aiheeseen liittyen. Halutaan tutkia arkoja tai vaikeita aiheita. (Hirsjärvi ym. 2007, 200–201.)

Haastattelun haittapuolina voidaan pitää esimerkiksi seuraavia seikkoja. Haastattelijalta vaaditaan taitoa ja kokemusta. Haastattelu on aikaa vievää. Haastattelun katsotaan sisältävän monia virhelähteitä, esimerkiksi luotettavuutta saattaa heikentää haastateltavan taipumus antaa sosiaalisesti suotavia vastauksia. Haastattelusta aiheutuu aina kustannuksia. Vapaamuotoisen haastatteluaineiston analysointi, tulkinta ja raportointi on usein ongelmallista, koska valmiita ”malleja” ei ole tarjolla. (Hirsjärvi ym. 2007, 201–202.)

Alasuutarin mukaan tieteellisen tutkimuksen luonteeseen kuuluu se, että tutkimuksessa käsitelty ydinkysymys ei ole suoraan havainnoitavissa. Huolimatta siitä, kuinka vapaasti ja luonnollisesti yksilöt antautuvat keskinäiseen ajatusten vaihtoon, heidän kulttuurinsa ei ole havainnoitavissa suoraan. Alasuutari painottaa, että aineisto ei ole koskaan yhtä kuin tutkimuskohde, koska se liitetään aina tiettyihin kehyksiin, jotta se pystyisi valaisemaan tutkimuksessa asetettua kysymystä. (Alasuutari 2011, 155.)

Tässä tutkimuksessa haastatteluissa käytetyt teemat olivat:

1. Kerrotko tämänhetkinen työ- ja opiskelutilanteestasi?
2. Millainen ala tai työ sinua kiinnostaa?
3. Onko sinulla tavoitteita ammatillisen koulutuksen suhteen? Millaisia tavoitteita?
4. Millaisia aikaisempia oppimiskokemuksia sinulla on?
5. Miten arvioit omia opiskeluvalmiuksiasi?
6. Millaista tukea koet tarvitsevasi ja toivoisit?
7. Millainen on perhetilanteesi opiskelun näkökulmasta?

Lisäksi kysyin toiseen haastattelukierrokseen osallistuneilta, millainen tilanne heillä oli kuusi vuotta sitten ja millainen on heidän tulevaisuuden tavoitteensa. Haastattelut toteutettiin ennalta suunniteltujen teemojen mukaan, mutta haastateltavat toivat omat näkemyksensä vapaasti esille. Tarvittaessa tein tarkentavia kysymyksiä, joiden tarkoituksena oli selkiyttää asian hahmottamisessa ja eteenpäin viemisessä. Myös kysymysten järjestys vaihteli tilanteen mukaan.

Valitsin haastattelumenetelmäksi puolistrukturoidun menetelmän, koska lähtökohtana oli ajatus, että haastattelutilanne on vuorovaikutustilanne, jossa haastateltavat itse tuottavat tiedon omassa asiantuntijaroolissaan. Suorilla lainauksilla oli tarkoituksena nostaa haastatteluissa esiintulleet teemat ja suorien lainauksien avulla pyrittiin häivyttämään tutkijan omaa osuutta tulkintojen tekijänä (Silverman 2005, 221).

4.4 Haastattelujen toteuttaminen

Tutkimuksen empiirinen osuus toteutettiin kahdessa eri vaiheessa puolistrukturoidun teemahaastattelun menetelmin. Haastattelut toteutettiin yhdessä Etelä-Pohjanmaalla toimivassa ammatillisessa aikuisoppilaitoksessa. Haastatteluun osallistui yhteensä 11 henkilöä. Haastateltavista 10 henkilöä oli opiskelijana samassa oppilaitoksessa yhteensä kolmessa eri työvoimakoulutuksena toteutettavassa ohjaavassa tai valmentavassa koulutuksessa. Koulutukset toteutettiin Etelä-Pohjanmaalla kahdella eri paikkakunnalla. Ensimmäinen osuus toteutettiin marraskuussa vuonna 2007, jolloin haastattelin seitsemää ohjaavaan koulutukseen osallistunutta aikuisopiskelijaa.

Tutkimuslupa pyydettiin oppilaitoksen aikuiskoulutuspäälliköltä. Haastateltavat allekirjoittivat kirjallisen haastattelua koskevan suostumuslomakkeen, jossa kerrottiin haastattelun tarkoitus ja, että haastattelut tullaan käsittelemään luottamuksellisesti.

Tutkimukseen osallistujat opiskelivat työvoimakoulutuksena toteutetussa ohjaavassa koulutuksessa, jossa tavoitteena oli työelämävalmiuksien kehittäminen. Koulutus toteutettiin aikuiskoulutuksessa, koulutus kesti yhteensä 60 päivää.

Haastateltujen henkilöillä oli hyvin erilaiset taustat ja taloudelliset tilanteet. Myös koulutustausta oli hyvin erilainen, osalla haastatelluista ei ollut lainkaan ammatillista koulutusta osalla oli ammatillinen koulutus jäänyt kesken. Yhteisenä tekijänä oli se, että kaikki haastatellut olivat olleet työvoimapolitiittisissa toimenpiteissä asiakkaina.

Muutamalla haastateltavalla oli pitkä työura takanaan samassa työpaikassa ja he olivat joutuneet irtisanotuiksi tuotannollisista ja taloudellisista syistä, osalla sitä vastoin oli erittäin lyhyt työhistoria. Muutamilla henkilöillä oli lyhyitä noin puolen vuoden tukityöjaksoja takanaan. Suurimmalla osalla haastateltavista oli katkonainen työhistoria, joka koostui useista eri työjaksoista. Perheellisiä haastateltavista oli vajaa puolet. Yksinäisiä tai eronneita henkilöitä oli noin puolet haastateltavista.

Taulukon 3. tiedot kertovat haastatteluun osallistuneiden taustatekijöistä. Haastatelluilta henkilöiltä kysyttiin heidän ikänsä, peruskoulutus, ammatillinen koulutus ja aikaisempi työhistoria. Taulukon tiedoista tulee esiin henkilöiden heterogeeninen tausta. Osalla henkilöistä oli takanaan pitkä työhistoria, osalla oli katkonainen lyhyistä määräaikaista työsuhteista koostunut työhistoria, yhdellä haastatelluista ei ollut työhistoriaa lainkaan. Tiedot kuvaavat vaikeassa työmarkkina-
asemassa olevien henkilöiden tilannetta: pitkäaikaistyöttömyyden kriteerit eivät täyty, mutta syrjäytymiseen ja huono-osaisuuden kasautumiseen liittyviä tekijöitä on tunnistettavissa, esimerkiksi puutteellinen tai kesken jäänyt koulutus tai määräaikaiset, lyhyet työsuhteet pitkällä aikavälillä.

Taulukko 3. Haastateltujen henkilöiden ikä, koulutus ja työmarkkinatilanne

Henkilö	Ikä (vuosina)	Peruskoulutus	Ammatillinen koulutus	Työhistoria/ ollut töissä viimeksi
H1	40	peruskoulu	ammatillinen toisen asteen koulutus	Työttömänä yksi vuoden
H2	46	peruskoulu	ei ammatillista koulutusta	Ei työhistoriaa
H3	44	peruskoulu	kauppakoulu, ei päättötodistusta	Työkokemus 17 v.
H4	40	peruskoulu	ammattikoulu	Työkokemus yli 20 v.
H5	37	peruskoulu	ei ammatillista koulutusta	Kahden vuoden työttömyys
H6	53	peruskoulu	ammattitutkinto	Irtisanottu äskettäin/pitkä työhistoria
H7	51	peruskoulu	ammattikoulu	Kahden vuoden työttömyys
H8	46	peruskoulu	ammattikoulu	10 v. määräaikaista työsuhteita
H9	33	peruskoulu	ei ammatillista koulutusta	7 v. samassa työpaikassa
H10	39	peruskoulu	kesken jäänyt amm. koulutus	Kausiluonteisessa työssä
H11	58	ylioppilas	kesken jääneet yliopisto-opinnot	Osa-aikatyössä

Ensimmäiseen haastattelukierrokseen, joka toteutettiin marraskuussa vuonna 2007, osallistui neljä miestä ja kolme naista. Iältään haastateltavat olivat 37–51-vuotiaita. Peruskoulutukseltaan kaikki haastateltavat olivat suorittaneet perus- tai keskikoulun. Haastateltavista kahdella ei ollut lainkaan ammatillista koulutusta, neljä haastateltavaa olivat suorittaneet ammattikoulun tai ammattitutkinnon. Yhdellä haastateltavista oli kesken jäänyt tutkinto.

Yhdellä haastateltavista ei ollut lainkaan työhistoriaa, hän oli suorittanut peräkkäin useita vankeustuomioita. Yksi haastateltavista oli jäänyt työttömäksi 2007, kaksi vuonna 2006, yksi vuonna 2005, ja kaksi vuonna 2004.

Haastattelut toteutettiin oppilaitoksen auditoriossa, jossa ei ollut muita läsnä kuin haastattelija ja haastateltava. Haastateltavat valikoituivat vapaaehtoisuuden pohjalta. Haastattelija ei tuntenut haastateltavia entuudestaan. Haastateltaville kerrottiin tutkimuksen tarkoitus ja kerrottiin myös, että aineisto käsitellään luottamuksellisesti, siten, ettei haastateltavien henkilöllisyys tule esille. Heille kerrottiin myös, että haastattelut nauhoitetaan.

Haastattelut nauhoitettiin ja litteroitiin. Litteroitua haastatteluaineistoa kertyi yhteensä 35,5 sivua. Haastattelut kestivät puolesta tunnista yhteen tuntiin.

Toinen haastattelukierros toteutettiin haastattelemalla neljää henkilöä marras-joulukuun 2013 aikana. Kolme haastateltavaa valikoitui sattumanvaraisesti työvoimakoulutuksena toteutettavasta työhön valmennus-koulutuksesta. En tuntenut haastateltavia entuudestaan.

Ryhmän vastuukouluttajalle oli etukäteen kerrottu tutkimuksesta ja haastatteluista. Hän puolestaan oli asian esitellyt ryhmässä ja kertonut opiskelijoille mahdollisuudesta osallistua pro gradu-työtä koskevaan haastatteluun. Tutkimuksen tekijänä kävin esittäytymässä ryhmässä ja kertomassa tutkimuksen aiheesta ja opinnäytetyötä varten tehtävästä haastattelusta. Ryhmässä oli yksi vapaaehtoinen, joka lupautui haastatteluun. Toisen paikkakunnan oppilaitoksen ryhmästä toteutettiin samanlainen valinta. Kävin ryhmässä esittelemässä itseni ja opiskelutyöni ja kysyin, kuka haluaisi osallistua haastatteluun. Kaksi henkilöä lupautui haastatteluun. En tuntenut heistä kumpaakaan entuudestaan. Haastattelut toteutettiin kahden eri oppilaitoksen tiloissa, kaksi haastattelua luokkahuoneessa ja kaksi oppilaitoksen ravintolan tiloissa.

Yksi haastateltavista oli haastatteluhetkellä osa-aikaisessa työssä. Hän oli haastattelijalle entuudestaan tuttu kuuden vuoden takaa, jolloin hän oli ollut osallistujana ESR-projektissa, jossa olin kouluttajana. Haastateltava valikoitui sillä perusteella, että löysin sattumalta hänen yhteystietonsa. Tiesin myös, että hän oli ollut tänä kuuden vuoden aikana sekä työttömänä että osa-aikaisessa työssä.

Yhdessä haastattelussa ei ollut nauhuria käytössä. Muistiinpanoja tehtiin haastattelun aikana, kaikki haastattelussa esiin tullut oleellinen sisältö kirjoitettiin ylös. Haastattelu kesti 60 minuuttia.

Toisen haastattelukierroksen haastateltavasta kolme oli miehiä ja yksi oli nainen. Iältään he olivat 39–58-vuotiaita. Kaikilla heistä oli ammatillinen koulutus takanaan. Yhdellä haastateltavista oli kesken jääneet yliopisto-opinnot. Neljästä haastateltavasta kaksi oli perheellisiä ja kahdella ei ollut perhettä eikä avopuolisoa.

Toisesta haastattelukierroksesta tuli litteroitua haastatteluaineistoa yhteensä 21,5 sivua. Molemmista haastattelukierroksesta kertyi yhteensä litteroitua aineistoa 57 sivua. Haastattelut kestivät 45 minuutista 1,5 tuntiin.

4.5 Sisällönanalyysi analyysimenetelmänä

Metodologisena tutkimusnäkökulmana on tutkielmassa käytetty fenomenologista tutkimusotetta. Fenomenologinen näkökulma sopii tähän tutkimukseen, koska tutkimuksen lähtökohtana on aineistolähtöisyys ja kontekstisidonnaisuus. Kontekstilla viitataan ihmisen ulkopuolisen todellisuuden kokonaisuuteen ja toisaalta myös siihen, että merkityssuhteet ovat mielekkäästi tutkittavissa vain hänen koetun maailmansa kokonaisuudessa. (Metsämuuronen 2006, 201-201, ref: Perttula 1995, 102-104.) Tarkoituksena oli saada esiin ja kuuluviin haastateltujen kuvaama todellisuus ja kontekstuaalisuus suhteessa esimerkiksi osallisuuden kokemukseen.

Laadullisessa tutkimuksessa voi olla lähtökohtana aineistolähtöinen analyysi, joka pelkistettynä tarkoittaa teorian rakentamista empiirisestä aineistosta lähtien, tällöin ongelmaksi voi osoittautua, että aineisto ei lopu koskaan. Aineistolähtöinen analyysi on tarkoituksenmukainen, kun tarvitaan tietoa jonkin tietyn ilmiön olemuksesta. (Eskola & Suoranta 1998, 19.) Induktiivinen

lähestymistapa (yksittäisestä yleiseen) voidaan myös kyseenalaistaa perustelemalla, ettei uusi teoria voi syntyä ainoastaan havaintojen pohjalta. (Tuomi & Sarajärvi 2002, 95-97.)

Deduktiivinen lähestymistapa (yleisestä yksittäiseen) tarkoittaa, että tutkimus on teorialähtöinen ja tutkittavasta ilmiöstä on jo tiedetty aikaisemmin. Teorialähtöinen analyysi on perinteinen analyysimalli. Se pohjautuu tiettyyn teoriaan, malliin tai auktoriteetin esittämään ajatteluun. Tutkittava ilmiö määritellään jonkin jo tunnetun mukaisesti. (Tuomi & Sarajärvi 2002, 99–101.)

Sisällönanalyysiiä voidaan käyttää perusanalyysimenetelmänä kaikissa laadullisissa tutkimuksissa. Menetelmää voidaan pitää paitsi yksittäisenä metodina myös teoreettisena viitekehyksenä, joka voidaan liittää moniin erilaisiin analyysikokonaisuuksiin. (Tuomi & Sarajärvi 2002, 93.)

Sisällönanalyysillä tarkoitetaan pyrkimystä kuvata dokumenttien sisältöä sanallisesti. Sisällönanalyysistä voidaan käsitteenä puhua tarkoittaen sekä sisällönanalyysiiä että sisällön erittelyä. Laadullisen aineiston sisällönanalyysi voidaan tehdä joko aineistolähtöisesti (induktiivinen lähestymistapa), teoriaohjaavasti tai teorialähtöisesti (deduktiivinen lähestymistapa). (Tuomi & Sarajärvi 2002, 109–110.)

Laadullinen aineisto voidaan kuvata kolmivaiheiseksi prosessiksi. Ensimmäisenä vaiheena on aineiston redusointi eli pelkistäminen. Analysoitava informaatio voi olla aukikirjoitettu haastatteluaineisto tai jokin muu asiakirja tai dokumentti, jonka sisältö pelkistetään karsimalla epäolennainen pois. Toisena vaiheena on aineiston klusterointi, joka tarkoittaa, että alkuperäisilmaukset käydään huolellisesti läpi ja aineistosta etsitään samankaltaisuuksia ja/tai eroavuuksia kuvaavia käsitteitä. Luokitteluyksikkönä voi olla esimerkiksi tutkittavan ilmiön ominaisuus, piirre tai käsitys. Kolmantena vaiheena seuraa aineiston abstrahointi, jossa erotetaan tutkimuksen kannalta olennainen tieto ja valikoidun tiedon perusteella muodostetaan teoreettisia käsitteitä. (Tuomi & Sarajärvi 2002, 110–115.)

Tutkimuksessa sovellettiin tätä kolmivaiheista prosessia siten, että haastattelujen litteroinnin jälkeen aineisto redusointiin kirjoittamalla jokainen haastattelu ja poimimalla haastattelusta keskeisimmät sisällöt. Näin karsittiin aineistosta pois epäolennainen sisältö ja muodostettiin kokonaiskuva haastattelujen sisällöstä.

Klusterointi toteutettiin teemojen koodaamisella. Analyysiyksiköt haettiin haastateltavien vastauksista tutkimuskysymyksiin. Miten he toivat esiin omia kokemuksiaan ja ilmaisivat näkemyksiään teemojen perusteella. Luokitteluyksikköinä toimivat aineistosta nousseet yhtäläisyydet ja eroavuudet. Kolmantena vaiheena oli aineiston abstrahointi, jossa erotettiin tutkimuksen kannalta olennaista tietoa, jota analysoitiin.

Deduktiivinen lähestymistapa toteutui tässä tutkielmassa siten, että aikaisemmassa tutkimuksessa esiin tulleet asiat olivat tutkielman perustana, esimerkiksi syrjäytymiseen liittyvät tutkimukset, josta lähdettiin liikkeelle.

Induktiivinen lähestymistapa toteutui siten, että tutkielmassa nostettiin esiin haastateltujen henkilöiden yksittäiset näkemykset ja kokemukset. Haastatteluista nostetuilla suorilla lainauksilla pyrittiin tuomaan esiin aineistolähtöisyys.

4.6 Tutkimuksen eettisyys ja luotettavuus

Kaikkiin tutkimuksiin liittyy eettisiä ratkaisuja, eettiset ratkaisut eivät koske vain jotain tiettyä tutkimuksen vaihetta. Ihmisiin kohdistuvissa tutkimuksissa tärkeimpinä eettisinä periaatteina voidaan pitää informointiin perustuva suostumus, luottamuksellisuus, seuraukset ja yksityisyys. (Hirsjärvi & Hurme 2008, 19-20.)

Kyky nähdä eettiset kysymykset jokapäiväisessä tutkijantyössä on oleellinen taito, jota tarvitaan eettisten perusteltujen ratkaisujen tekoon, jos kysymystä ei tiedosteta, siihen on mahdotonta tietoisesti vastata. (Clarkeburn & Mustajoki 2007, 26.)

Haastatteluun osallistuneilta kysyttiin erillisellä lomakkeella kirjallisesti lupa haastatteluun, nauhoitukseen ja haastatteluista saatujen tietojen käyttämiseen pro gradu -tutkielmassa. Lupa on myös pyydetty koulutuksen järjestäjältä haastatteluja varten. Haastatelluille kerrottiin että, tiedot käsitellään luottamuksellisesti. Haastatelluille kerrottiin myös, miten ja missä heidän antamiaan tietoja käytetään.

Haastateltavien tiedot käsiteltiin tutkimuksessa nimettöminä ja haastattelussa esille tulleiden paikkakuntien nimet on myös häivytetty. Suorat lainaukset ovat myös esitetty siten, ettei henkilöllisyys tule esille. Haastateltavien kommentteja on myös jonkin verran muutettu yleiskielelle, murre sanoja on jonkin verran häivytetty tulkinnan selventämiseksi.

Haastatteluihin osallistuminen oli vapaaehtoista, haastattelija ei tuntenut haastateltavia ennestään yhtä henkilöä lukuun ottamatta. Ilmapiiristä pyrittiin luomaan avoin, hyvin henkilökohtaisia asioita ei keskusteluissa otettu esille. Osittain jännittynyt ilmapiiri oli havaittavissa joidenkin haastatteluiden kohdalla, joka saattoi johtua virallisesta oppilaitosympäristöstä ja nauhoituksesta. Nauhoituksen päätyttyä useimmat haastateltavat halusivat jäädä keskustelemaan, ilmapiiri muuttui vapautuneemmaksi..

Tässä tutkielmassa on lähtökohtana laadullinen tutkimus ja määrällä ei ole merkitystä vaan sillä miten saadaan yksittäisen henkilön kokemus ja ääni esille. Laadullisessa tutkimuksessa tarkkojen instrumenttien asemasta korostuvat analyysin systemaattisuuden ja luotettavuuden kriteerit. Analyysissa avataan tutkimuksen aikana tehdyt valinnat, rajaukset ja analyysin etenemistä ohjaavat periaatteet. Luotettavuuden lisäksi lukijalle tuodaan esiin, mistä aineiston kokonaisuus koostuu ja kuvataan aineiston osat, joille päähavainnot perustuvat. Lisäksi on tärkeää myös käsitellä aineiston mahdollisia rajoitteita. (Ruusuvuori, Nikander & Hyvärinen 2010, 27.)

Validiteetilla tarkoitetaan tutkimuksen luotettavuutta, ollaanko tutkimassa sitä mitä on tarkoituksin. Metsämuurosen mukaan tutkimuksen luotettavuuteen vaikutetaan hyvällä asetelmalla, oikealla käsitteen muodostuksella ja teorian johtamisella sekä otannalla. (Metsämuuronen 2006, 48.) Validiteetilla tarkoitetaan myös kerättyjen aineistojen ja niistä tehtävien tulkintojen käypyyden arviointia. Onko aineisto valittu siten, että se vastaa tutkimuskysymyksiin ja miten systemaattisesti kohdetta on tulkinnut analyysin mahdollistamin keinoin ja miten on tulkinnan avannut. (Ruusuvuori ym. 2010, 27.)

Realibiliteetilla tarkoitetaan tutkimuksen yleistettävyyttä. Tuloksen pitäisi pysyä vakiona riippumatta siitä, millä välineellä mitataan. Laadullisessa tutkimuksessa korostuvat analyysin systemaattisuuden ja tulkinnan luotettavuuden kriteerit. (Metsämuuronen 2006, 27, 49.) Realibiliteettia voidaan mitata arvioimalla, saavutetaanko aineiston ilmiötä uudelleen lähestyttäessä samat tulokset (Ruusuvuori ym. 2010, 27).

5 TUTKIMUSTULOKSET

Tämän luvun tarkoituksena on esittää, miten aineistolla voidaan vastata tutkimuskysymyksiin. Aineistosta on koottu havaintoyksiköt teemojen mukaan ja tutkimuskysymysten mukaan sen perusteella, miten ne toistuivat haastatteluissa. Havaintoyksiköt erotettiin aineistosta useamman kerran lukemisen perusteella. Teemoja oli yhteensä seitsemän ja haastatellut toivat esille näkemyksiään toisista teemoista lakonisemmin ja toisista laajemmin. Aluksi käsitellään elämänhallintataitoihin, elämäntilanteeseen vaikuttaneita sekä aikaisempiin oppimiskokemuksiin sisältyviä asioita. Lopuksi käsitellään koulutus- ja työelämäpolkuja, tuen tarvetta sekä haastateltavien näkemyksiä omasta työelämäosallisuudestaan ja tulevaisuususkosta.

5.1 Elämänhallintataidot

Ensimmäisenä teemana haastateltavia pyydettiin kertomaan sen hetkisestä työ- ja elämäntilanteesta.

H8: 1990-luvun lama tuli sitten, olin puoli vuotta työssä ja jouduin työttömäksi. Perustimme perheen vaimon kanssa. Vuonna 1995 syntyi esikoinen perheeseen, vaimo oli töissä ja jäin hoitamaan esikoista kotiin. Kotiin jääminen oli minulle ok ratkaisu, olen ollut aina avoin uusille asioille.

Kommentissa tuli esille läheiset perhesuhteet. Hyvät suhteet läheisiin olivat olleet haastateltavalle merkitykselliset viimeisten vuosikymmenten aikana.

H2: Ne katkeruudet on otettu pois ja voi niin kuin hymyillen kulkea. Liika- liika kaiveleminen ei ole hyväksi. Mä oon sitä mieltä, että tiettyyn rajaan asti voi kertoa- niin kuin tässäkin- ” tässä yhtenä päivänä ajelin autolla ja kuuntelin hengellistä ceedeetä ja ajattelin, että kiitos Jumala, että mulla ei ole katkeruutta mun biologista äitiä kohtaan. Voi sen niinku sanoa, voin sanoa rehellisesti, ettei mulla ole katkeruutta.

Haastateltava toi moneen kertaan esiin, ettei hän ole katkera. Nykyisen elämäntilanteen hän toi avoimesti esiin.

Haastateltavalta kysyttiin hänen nykyisestä elämäntilanteestaan.

H2:Hyvin- todella hyvin. Sanotaan, että mä olen entinen alkoholisti ja olen ollut vankilassa, viimeksi kolme vuotta yheksän kuukautta. Mä tulin uskoon ja –mä poltan vielä tupakkaa, mutta Jumala on ottanut mun viinahimon pois. Ja varmaan lähtee tupakkakin vielä –se on sellanen homma , että mä oon yheksän kertaa aikaisemmin päässyt vankilasta pois ja –joka kerta samana päivänä alottanu ryyppäämisen. Tää oli se kymmenes kerta ja ensimmäinen kerta.

Henkilö toi esille hyvin avoimesti nykyistä elämäntilannettaan ja uskoontuloaan.

H3:Meillä on sellainen miniperhe, meitä on vain minä ja vaimo. Ja tuota...taloudellinen tilanne on suhtkoht hyvä ja kyllä siltä osin...olisi ihan mahdollisuus käydä sellainen pari vuotta koulua.

Henkilö kertoi olevansa tyytyväinen elämäntilanteeseensa.

H5: En halua mihinkään muuttaa täältä, mulla on kaksi lasta.

H10: Mulla on siellä kaikki tutut ja sukulaiset ja olen ikäni siellä asunut. Mä en ole oikein tuollainen, joka tykkäis Helsinkiin lähteä.

Kommenteissa tuli esiin, ettei haluttu muuttaa pois kotipaikkakunnalta. Kotipaikkakuntaan sitoivat perhe, sukulaiset ja ystävät.

H7:Niinku silloin oli vähän huono elämäntilanne, kun olis pitänyt ruveta lukemaan. Viis-kuus-seittemäntoistavuotta –siihen asti meni koulu hyvin- sitten se putos kuin lehmänhäntä. Sen kun saisi elää – elämän uudestansa – kun muistaa sen vanhan elämän.

H7: Mä oon poikamies. Mä asun kotona vielä – oon muuttanut takasi vanhempien luo. Mä oon tottunut asumaan omakotitaloss. Jos kerrostaloon menee – se tuntuu oudolta.

Henkilö asui kotona vanhempien kanssa, takana oli useamman vuoden työttömyys, hänellä oli terveydellisiä rajoitteita. Hän oli suorittanut ammatillisen koulutuksen ja ammatillisen kurssin, Kotona hän auttoi vanhempiaan talon töissä, muita harrastuksia hänellä ei ollut, pyöräilevänsä hän sanoi joskus.

H11:Just sen takia, kun osa-aika ja määräaikaaisuus, minulla on runsaasti välillä vapaa-aikaa ja olen ajatellut, että haluan vahvistaa näitä tämänhetkisiä ammatillisia taitojani. Se olisi musiikkipuolta ja kielet liittyvät siihen myöskin. Minulla on se musiikin peruskoulutus. Sen takia minulla on musiikkiopistolla lauluopintoja ja myös teoriaopintoja osittaisia. Sitten myös kansalaisopisto tarjoaa kielten opiskelumahdollisuuksia ja käyn siellä myös soittamassa viulua. Opiskelen viulunsoittoa. Olin jonkin aikaa kansalaisopiston orkesterissa, muta nyt en tällä hetkellä syksyllä en ole ollut siellä. Mutta olen käynyt näillä viulutunneilla.

Henkilö toimi vapaa-aikanaan aktiivisesti useissa eri yhteisöissä, hän oli aktiivinen kulttuurin harrastaja ja harrastusten kautta hän halusi myös kehittää ammatillisia taitojaan.

Yhteisyyssuhteet koettiin erittäin tärkeiksi. Haastatteluissa tuli myös esiin, että haettiin pysyvyyden, turvallisuuden tunnetta, ei haluttu muuttaa toiselle paikkakunnalle vaan haluttiin pysyä tutussa ympäristössä. Sosiaaliset esteet tulivat esille siten, että haluttiin pysyä totutuissa elämäntilanteissa.

Sosiaalisen pääoman teoreetikot yhdistävät sosiaalisen pääoman muiden jo tutkittujen vaikutusten lisäksi suoraan hyvinvointiin. Perusteluna on, että epävirallinen sosiaalinen kanssakäyminen nostaa tyytyväisyyttä elämään. Tämä tapahtuu sosiaalisen pääoman toiminnan seurauksena. He täten edellyttävät ”puuttuva osa” –toimintaa, ei ainoastaan ihmistenvälisen vuorovaikutuksen sekä taloudellisen tehokkuuden välillä, vaan myös näiden sekä palkitsevien kokemusten välillä. (Jordan, 2008, 85.)

Raunion mukaan uudessa hyvinvointitutkimuksessa ihmistä ei tarkastella valtiollisesti ja ammatillisesti tuotetun hyvinvoinnin passiivisena saajana eikä annettujen sosiaalisten kategorioiden, kuten yhteiskuntaluokan tai ”syrjäytyneiden luokan”, määrittämänä. Uusi lähestymistapa korostaa ihmisten kykyä (capacity) olla luovia, omaa toimintaansa pohtivia inhimillisiä olentoja ja aktiivisia toimijoita elämänsä muokkaamisessa. (Raunio 2009, 296.)

5.2 Aikaisemmat oppimiskokemukset

Haastateltavilta kysyttiin, millaisia oppimiskokemuksia ja koulumuistoja heillä on.

H9: Kokemukset kouluista siis sikäli merkityksettömät, koska en ole kokenut niissä varsinaisesti tähtääväni mihinkään. Niistäkin on toki aikaa.. Aikaisemmat kokemukset ne on niinku merkityksettömät. En mä voi niille mitään painoarvoa antaa.

Henkilö toi esiin, että aikaisemmillä koulukokemuksilla ei olisi ollut tämänhetkiseen tilanteeseen merkitystä.

H2: Mitähän sitten olis... En tykännyt koulusta, semmoset muistot on.

Henkilö ei halunnut kertoa laajemmin koulukokemuksistaan. Aikaisemmista oppimiskokemuksista kysyttäessä, vastaukset olivat usein hyvin lakonisia.

H10: Mulla on sellanen, että en halua olla missään tekemisissä...että mä lasken taskulaskimella mitä mä lasken.

Hja: Sä oot ajatellut, että sä et tee matikan kanssa yhteistyötä?

H10: Mä olin siitähän silloin kouluaikana tukiopetukses mutta se ei ollut sen kumme. Se menee ihminen, kun sitä ei yhtään kiinnosta. Ei mitään muistanut kun opetettiin niin seuraavana päivänä ei mitään muistanut. Monimutkasemmat hommat.

H10: Mä oon kattonu sitä kouluss. Mä oon sitä mieltä, että toisilla on matikkapää, toisilla ei. Mulla voi olla sitten jotakin muuta lahjoja.

Hja: Onhan nyt toki. Mitä sä ajattelet sun vahvuuksista, mitä kaikkia vahvuuksia sulla on?

H10: Kyllä mä ainakin omasta mielestä oon kova tekemään töitä. Eikö se nyt riitäkin melkeen?

Henkilö kertoi, että matematiikka oli hänelle ollut aiemminkin kompastuskivi, hän ei halunnut olla matematiikan kanssa missään tekemisissä. Hänellä oli peruskouluajoilta matematiikasta huonot oppimiskokemukset.

H3: Se kauppakoulu, se oli hirveen mukava, se oli vähän niinku isojen poikien leikkikoulu...Mutta kyllä ne taidot mitä siellä oppi –on tarvinnut myöhemminkin. Joo tosiaan mä muuten pärjäsinkin siellä hyvin, mutta se ruotsinkieli aivan... Mä pääsin suhtkoht hyvin siitä läpi.

H4: Ei mulla mitään huonoa ole – suht hyvillä papereilla sieltä vielä selviydyin ammattikoulusta varsinkin. Yläasteella siinä oli vähän sellaista löysäilyä, ei ottanut niin tosissaan, mutta sitten taas sai kiinni. Kyllä mä sieltä pääsin (naurua). Mutta silloin oli niin erilainen elämänvaihe kuin nyt, jos nyt vertaa tämän ikäiseksi koululaiseksi ruveta (naurua) kuin silloin. Se oli niin erilaista.

Henkilöllä oli pitkä työhistoria takanaan. Terveydellisistä syistä hän ei ollut pystynyt jatkamaan työssään, hän odotti leikkaukseen pääsyä.

Tarkoituksena oli selvittää millaisia tavoitteita ja odotuksia heillä oli omaan työllistymiseensä liittyen. Keskiössä oli heidän oma näkemyksensä työllistymisestään. Haastatteluissa tuli esille sekä hyvät että huonot oppimiskokemukset.

Oppimiskokemuksia voidaan pitää merkittävänä, kun ne ohjaavat ihmisen eämänkulkua ja muovaavat vahvistavat hänen identiteettiään. Oppimiskokemus voi liittyä esimerkiksi elämäntilanteen muutokseen, josta joutuu selviytymään eteenpäin oppimalla uuden tavan asennoitua ja toimia. Esimerkiksi ammatinvaihto tai työttömäksi joutuminen voivat tuoda ihmisille tärkeitä oppimiskokemuksia. (Silvennoinen 1998, 63.)

5.3 Koulutus- ja työelämän polut

Haastateltavilta kysyttiin, millaisia ammatillisia tavoitteita heillä on.

H8:Minulle tuli terveydellisiä ongelmia. Tahdistin laitettiin 2004. Kaikki suunnitelmat menivät uusiksi. Metallipuoli kiinnosti eniten.

H4:Mahdollisimman lyhyt tietysti, eniten on kiehtonut tuo oppisopimus. Se on ollut mieluisin vaihtoehto. Ehkä mä oon ajatellut sitä niin voimakkaasti, etten oo antanut muille tilaakaan. Eikä mitään pitkää koulua- monta vuotta- vähän tuommoisia lyhyempiä.

Henkilö oli työskennellyt keittiöalalla yli kaksikymmentä vuotta ja oli terveydellisistä syistä joutunut jättämään työpaikkansa, hän odotti leikkaukseen pääsyä. Hän suhtautui myönteisesti koulutukseen ja tulevaisuuteen.

H3:Se on nähty ja koettu, eikä se kiinnosta ja nuo sairaudet on sillai, että pitäisi vähän välttää stressiä ja kuormittamista- sekin puoltaa sen, että pitäisi olla säännöllinen homma.... Pitää maksimoida kaikki etukäteisasiat, pitäis olla hyvin tasaista se elämä.

H5:Mä oon peruskoulun käynyt ja sen jälkeen oon töihin mennyt. En mä enää lähde itteäni kouluttamaan. Kyllä työpaikkoja saa ilman koulutustakin.

Haastateltava vastasi kysymyksiin hyvin lakonisesti muutamalla sanalla. Subjektius tuli esiin esimerkiksi kommentista: ”en lähde itteäni kouluttamaan”. Implikoidusti häneen puheestaan tuli esiin, että hän tietää mitä tahtoo ja miten on hyvä tapa toimia. Lisäksi hän toi esille sen, että hän

tietää, mikä on parasta hänelle itselleen. Vain muutama haastateltavista oli halukas pitempään ammatilliseen koulutukseen työllistyäkseen.

H11: Ja sitten tämmönen aika mielenkiintoinen asia, kun tämä minun alani todella vähän, en sano marginaalinen, mutta ei ole sillä lailla hirveän, kuitenkin ollaan niin kuin vähemmistönä tietyllä lailla. Vuosikausia mäkin olen systemaattisesti 16-vuotiaasta aloittanut tunnit ja pyrkinyt kouluttaan itseäni, jotta löytyisi sitten paremmin töitä just tältä omalta alalta. Se tuntuu vähän ankealta, kun näkee selvästi, että niitä töitä ei ole tarjolla. Se turhauttaa ja sitten se palkkatilanne, kauheen niukilla on tottunut elämään.

Henkilö oli valmis ajattelemaan muitakin töitä ja voisi muuttaa muualle lasten muutettua pois kotoa. Haastateltava kertoi avoimesti ja mielellään tilanteestaan. Haastattelussa tuli selvästi ilmi, että hän seurasi erittäin aktiivisesti yhteiskunnallista päätöksen tekoa. Hän oli myös erittäin aktiivinen kulttuurinharrastaja ja opiskeli useita kieliä samanaikaisesti ja opiskeli myös musiikkia.

H1: Niin se vois olla, tai sitten ottaa selville tuo lähihoitajan koulutus tai sitten rinnastaa joitain asioita. Sekin on sekavaa lähteä johonkin palapeli-työ-opiskelu. Mä haluan keskittyä siihen yhteen – kahteen asiaan korkeintaan.

Aikaisemmat oppimiskokemukset näkyivät ammatillisten tavoitteiden asettamisessa. Mitä huonommat oppimiskokemukset olivat sitä vähemmän oli halukkuutta lähteä ammatilliseen koulutukseen. Toisaalta tuli esille epävarmuus ja valinnan vaikeus itselle sopivasta alasta.

5.4 Tuen tarve

Haastateltavilta kysyttiin, millaista tukea he kokevat tarvitsevänsä tämän hetkisessä tilanteessa tai mahdollisessa ammatillisessa koulutuksessa.

H1: Olen aika oma-aloitteinen ja itseohjautuva itsekkin, etten mä nyt ihan kaikkea lähde kyselemään.

H3: Tietenkin vois ottaa selville nämä Kelan hommat - miten tämä rahapolitiikka tavallaan menis.

H4: En mä nyt oikein-mitä mä nyt sanoisin- ehkä nyt, jos se operaatio tehdään, (viittaus tulevaan leikkaukseen) että voi siellä työvoimatoimistossa voi kääntyä tuttujen ihmisten puoleen. Jos tarvitsee jotain ponnahduslautaa suuntaan tai toiseen on joku johon voi turvata –mitä jos tämmöistä ...sellainen jonkinlainen taustatuki. On henkilö tai henkilöt.

H5: Ainakin rahaa pitäis olla enempi. Tää kaheksan euroo (sen hetkinen ylläpitokorvaus) ei kata sitä –ei lähellekään. Se on aivan semmoinen plus miinus nolla, ettei mitään jää käteen.

H10: Jos joku (koulutus) kiinnostaa tarpeeksi paljo niin kai sen pystyy järjestään. Onhan se aika hyvä jos liiton päivätkin nollaantuu. se olis kaks vuotta taas, hyvä mahdollisuus opiskella. .

H10: Bensa on kallista. Ei ole rahaa käydä kuin täällä (koulussa). Yhdeksän euroa menee bensaan

H8: Ylläpitokorvaus 9 euroa ei kata kuluja, esimerkiksi matkakuluja. Monenlaisia järjestelyjä joutuu tekemään kotona.

Tuen tarpeessa nousi esiin lähinnä rahallinen tuki. Työvoimakoulutuksen ylläpitokorvausta pidettiin riittämättömänä kattamaan kuluja, joita opiskelu mahdollisesti vieraalla paikkakunnalla aiheuttaisi. Haastateltavat toivat esiin taloudellisen tuen riittämättömyyden aikuisopiskelijalla.

Eteläpellon ja Vähäsantasen mukaan ammatillisella identiteetillä ymmärretään elämänsisällönsä perustuvaa käsitystä itsestä ammatillisena toimijana: millaisena ihminen ymmärtää itsensä tarkasteluhetkellä suhteessa työhön ja ammatillisuuteen sekä millaiseksi hän työssään ja ammatissaan haluaa tulla. Ammatilliseen identiteettiin kuuluu myös käsitykset mihin ihminen kokee kuuluvansa ja samastuvansa, mitä hän pitää tärkeänä sekä mihin sitoutuu työssään ja ammatissaan. Työelämän käytännöt osoittavat, että työntekijän käsitykset itsestä suhteessa työhön ja ammattiin ovat entistä tärkeämpiä. Palkkatyö on yhä yrittäjämäisempää, mikä edellyttää yksilöllisesti rakentuvaa ammatillista identiteettiä ja aktiivista toimijuutta. Jatkuva ammatillisen identiteetin rakentaminen ja oman osaamisen uudelleenmäärittely on haaste, joka koskettaa yhä useampaa työntekijää. Kun työura on yhä useammin katkolla ja moni vaihtaa tehtäviä tai ammattia, ammatillisen identiteetin rakentamisesta on tullut koko työuran mittainen tehtävä. (Eteläpelto & Vähäsantanen 2006, 26–27.)

5.5 Yhteiskunnan tukitoimenpiteet

Tarkoituksena oli myös selvittää yhteiskunnan tukitoimien merkitys ja rooli tutkimukseen osallistuneiden elämässä. Millaisissa tukitoimissa he olivat olleet mukana viimeisen kuuden vuoden aikana? Millainen käsitys heillä oli omista vaikutusmahdollisuuksistaan elämässään ja heidän käsitys omasta työelämäosallisuudestaan?

H8: Koin välinpitämättömyyttä omaa tilannettani kohtaan, kun olin kuntokeskuksessa, tehtiin vain mitä on määrätty. Työkokeilussa piti pitää päiväkirjaa. Tuntui kuitenkin, että kaikki oli valmiiksi selvitetty. Sitten tuli seuraava työkokeilu. Tulee sellainen kuva, ettei mennä eteenpäin, kulutetaan vain omia resursseja. Jää keikkumaan kahden tahon väliin. Yritän etsiä jotain koulutuspaikkaa.

Haastateltavan suhtautuminen oli pääosin myönteistä erilaisten toimenpiteiden suhteen. Hän kertoi avoimesti haastattelussa itsestään ja sairaudestaan. Kuitenkin jäi sellainen käsitys, ettei haastateltava uskonut enää omiin mahdollisuuksiin työllistyä. Elämisen peruspuitteet olivat kunnossa, hänellä oli läheiset suhteet perheeseen.

Asenne koulutusta kohtaan oli ikään kuin neutraali. Omalle kohdalle hän ei halunnut pitkää ammatillista koulutusta. Jäi myös sellainen kuva, että hän olisi kaivannut henkilökohtaista kiinnostusta ja tukea omaan tilanteeseensa, ”viisasten kivi” edelleen puuttui.

H6: Koulutus on päättymässä. Ja yhtä auki mä oon kuin koulutuksen alussa. Siinä mieles on vähän semmonen pettynyt olo. Kauheen innolla lähin, että täältä löydän suunnan elämäni, mutta ei se ole auennut.

Henkilöllä oli ollut korkeat odotukset, että koulutuksesta olisi löytynyt tarkoituksenmukainen ratkaisu hänen elämäntilanteeseensa.

H9: On, on. Siis se on kaikenmaailman pykälien ja ehtojen mahdollisuuksien sokkelo. Siis pitäis olla ihan erilliset kurssit sille, että se byrokratiapuoli tulis paremmin näkyviin. Se on vaan kun on siis tuhansia eri opiskelumuotoja. Ei tiedä niiden tarkkoja ehtoja milloin ne toteutuu, miten ne toteutuu...? Mitä ei saa missään nimessä ja mitä saa näin ja...

Haastateltavilta kysyttiin omista vaikutusmahdollisuuksista ja koulutusmahdollisuuksista. Henkilö koki vaihtoehdot mahdollisuuksien sokkeloksi.

Heikkisen ja Henrikssonin mukaan elinikäisen oppimisen edistämisestä on tullut koulutuspolitiikan päätavoite EU:ssa ja sen jäsenvaltioissa 1990-luvulla. Kasvatusta koskevat keskustelut ovat sen muodosta, lajista ja paikasta riippumatta yhdenmukaistumassa puheeksi elinikäisestä oppimisesta ja tietoyhteiskunnan tekemisestä, virtuaalisuudesta, asiantuntijuudesta ja asiakaslähtöisyydestä, yrittäjyydestä ja työllistymisestä. Kasvun ja kasvatuksen sijasta puhutaan oppimisesta elämässä, arjessa, informaalisti, mikä käytännössä tarkoittaa työssä tai työllistymisen kannalta merkityksellistä oppimista. (Heikkinen & Henriksson 2001, 207.)

Heikkinen ja Henriksson jatkavat, että tietyille ammattilaisille ominaisten taitojen ja osaamisen sijasta elinikäisen oppimisen tavoitteena ovat alati vaihtuviin työtehtäviin päivittymisen mahdollistavat taidot, kuten tiimityötaidot, sosiaaliset ja kommunikointitaidot, oppimaan oppimisen sekä ongelmanratkaisu- ja monikulttuurisuustaidot. (Heikkinen & Henriksson 2001, 207.)

H9: Siitä mä tulen pitämään huolen, että mulla pysyy nämä mainitut asiat kunnossa niin kauan kun pystyn samaan jostain seuraavan kerran rahaa.

Hja: Perustoimeentulo on se tärkeä juttu?

H9: Se on, selviytyminen sikäli joo. Selviytyminen tietenkin. Täytyyhän olla mulle tärkeä juttu. Käytännön tasolla voidaan sanoa jopa näin päin, päällimmäinen asia on, että mä saan pitää luottokelpoisuuden. Sitten ei ole mitään hätää.

H11: No tässähan se ongelma onkin, vaikka olen tämän ikäinen, en ole yhtään sen viisaampi kuin joku kaksikymppinen. Sen takia onneksi sain palaverimahdollisuuden ammatinvalintahenkilön kanssa. Ja tapaillaan silloin tällöin harvaksen ja kartoitetaan niitä mun vahvuuksia ja olen tehnyt joitakin testejä ja tehtäviä. Ja niistä on selvästi noussut esiin se, että mun kiinnostukset ja taipumukset viittaavat johonkin tällaiseen taiteen tuottamiseen ja sitten myös tutkijan puoli kiinnostaisi. Ja minä olen ajatellutkin, vaikka eläkkeellekin joskus voisi päästä, että oon ajatellut sitä, että onneksi suomalainen yhteiskunta tarjoaa mahdollisuuden jatkuvaan itsensä kehittämiseen.

Haastateltavalta kysyttiin hänen kiinnostuksen kohteistaan.

H4: Sitä on hirveen vaikea, mäkin oon ollut ammatinvalintaohjauksessa, tuli laajasti se alue, no, selkeästi tuli se alue, jossa mä kävin –siinä oli käsillä tehtävät ja tällaiset järjestelmälliset jutut. Siinä tuli hirveen paljon niitä ammatinimikkeitä -mitä siinä lukee- ei tiedä puoliakaan. Siinä vain katto, että jaha tommonen, mikähan se olisi. Varmaan selvintä olisi, että pääsee kokeilemaan tai edes näkemään mitä se tai se tekee työkseen. (Viittaus työkokeiluun.) Tietää vain nämä ruoanvalmistukseen liittyvät jutut. Niistä nyt tietää, mutta ei paljon muista ole tietoa.

H4: Mäkin olen huomannut sen, että en nyt enää montaa kertaa vaihtelee. Onko siinä jokin, ettei halua enää ihan alusta aloittaa tässä vaiheessa neljäkymppin korvilla...

Ammatinvalintaohjauksen palveluja arvostettiin, mutta samalla tuotiin esille koulutusalojen laaja kirjo ja valinnan vaikeus löytää itselle sopiva ala.

Silvennoisen mielestä luottamuksen synty ja ylläpito ovat hyvin pitkälle sidoksissa yksilön yhteiskunnalliseen ja sukupolviseen asemaan. Tämä pitäisi ottaa tarkemmin huomioon suunniteltaessa erilaisia interventioita työttömyyden katkaisemiseksi ja elämänhallinnan lisäämiseksi. Mitä lähempänä auttamiskeinot ovat yksilön kokemusmaailmaa, sitä paremmin se aktivoi yksilöä toimimaan ja tekemään hänelle sopivia valintoja ja ratkaisuja elämäntilanteensa suhteen. (Silvennoinen 2004, 205-206.)

Päivi Naumasen tutkimuksen mukaan opiskeluhaluukkuuden syyt kietoutuvat ammatillisen kehittymisen motiiviulottuvuuteen. Motiiviulottuvuus edustaa hänen mukaansa ammattitaidon kehittämistä ja persoonan kehittämisen osa-aluetta, missä kaksi tärkeintä koulutushaluukkuuden motiivia kohtaavat. Kysymyksessä ei ole pelkästään ammatissa ja tarvittavien tietojen ja taitojen tai osaamisen kehittämisestä vaan ammatillisen itsen-subjektin kehittämisestä. (Naumanen 2002, 246.)

5.6 Työelämäosallisuus ja tulevaisuususko

Haastateltavilta kysyttiin tulevaisuuden näkymistä.

H9: Mä en voi tuohon vastata. Tämä opiskelu kestää nähtävästi puolitoistavuotta tästä eteenpäin. Mä en koskaan mieti niin pitkälle. Mä mietin korkeintaan kuukauden kaks asioita eteenpäin. Siis missä mä olen viiden vuoden päästä. Mä olen siellä missä mä olen viiden vuoden päästä. Se on sen ajan murhe.

Haastateltava toi esiin, ettei hän näe tarkoituksenmukaiseksi tehdä pitkän aikavälin suunnitelmia.

H8: Olen kymmenen vuotta ollut pätkätöissä enemmän tai vähemmän. Valttikortit on nyt hukassa, ei ole mitään mitä lyödä pöytään. Loppujen lopuksi olen aina häntäpäässä.

H8: Tässä on tavallaan niin kuin ollut jo eläkkeellä. Ettei ainakaan liikaa rasittuisi. (Vüittäus sydänsairauteen).

Haastateltavan suhtautuminen oli pääosin myönteistä erilaisten toimenpiteiden suhteen. Hän kertoi avoimesti haastattelussa itsestään ja sairaudestaan. Kuitenkin jäi sellainen käsitys, ettei haastateltava uskonut enää omiin mahdollisuuksiin työllistyä. Elämisen peruspuitteet olivat kunnossa, perhe, vaimo ja lapset ja hänellä oli perheeseen läheiset suhteet.

H6: Tietää kuitenkin, että mä oon sen luontonen, jos mä johonkin uudelle alalle lähdän, niin musta pitää olla hyötyä sinne työpaikalle. Mä en mee sinne vain sen takia, että mä saan palkkapussin. Mä nään, että tästä on jotain hyötyä mun täällä olemisesta (viittaus koulutukseen, johon osallistui).

H6: En tykkää nyhjätä tietyssä paikassa koko ajan, vaan tykkään, eikä niin, että köykästä paperia siirtäisin paikasta toiseen, vaan tuntee, että tekee. Kyllä se paperin siirtely varmasti työtä on, mutta siinä on toisentyypiset ihmiset.

Henkilö oli vaihtamassa alaa ja hänelle oli muodostunut käsitys siitä, mitkä alat hän haluaa poissulkea.

Asenne koulutusta kohtaan oli ikään kuin neutraali. Omalle kohdalle hän ei halunnut pitkää ammatillista koulutusta. Jäi myös sellainen kuva, että hän olisi kaivannut henkilökohtaista kiinnostusta ja tukea omaan tilanteeseensa, ”viisasten kivi” edelleen puuttui.

H9: Mä en voi tuohon vastata. Tämä opiskelu kestää nähtävästi puolitoistavuotta tästä eteenpäin. (Viittaus ammatilliseen koulutukseen, johon hän oli valittu.) Mä en koskaan mieti niin pitkälle. Mä mietin korkeintaan kuukauden kaks asioita eteenpäin. Siis missä mä olen viiden vuoden päästä. Mä olen siellä missä mä olen viiden vuoden päästä. Se on sen ajan murhe.

Hja: Sulla on varmaan kuitenkin joitain toiveita, millainen työpaikka olis...

H9: Eli toiveet mitkä onkin, ne on sitten musiikin puolelta. Jotain yksittäisiä albumikokonaisuuksia, jotka tulee sitten joskus. Niissäkään ei mitään tarkkaa aikataulua ole. Se on harrastuspohjalla ja aikataulut mun omien ehtojen mukaan muutenkin. Ei siis ei mitään sellaisia toiveita tai haaveita. Mulla on asunto ja auto, joka toimii ja hyvin usein rahaa ostaa myös kaljaa.

Haastateltavan omat tulevaisuuden visiot liittyivät vahvasti omiin harrastuksiin ja hän halusi kommentoida lähinnä ulkoiseen elämänhallintaan liittyviä asioita, hänellä on asunto ja auto ja rahaa välttämättömään toimeentuloon.

H3: Rajoitteina oli, ettei tarvitsisi lähteä kauas. Että silloin kun mä tulin, sanoin , että vois opiskella vain joku kahden-kolmen kuukauden kurssin. Nyt on sillai mieli muuttunut, että yksi-kaksi vuotta koulunpenkillä- jos tietää, että se tuottaa tulosta- kyllä olen sellaiseen valmis. Kun ei vaan tarvis lähteä kovin kauas.

Haastateltavalla oli selkeä tavoite lähteä koulutukseen ja suorittaa ja suorittaa sähköalan tutkinto.

H1:Paitsi että, sanotaan, että mä en halua lähteä mihinkään lähikoulutukseen ulkopaikkakunnalle, ihan kokonaan en halua muuttaa -, koska mä oon nyt vähän yli kolme vuotta asunut - oon tullut takasin. Mä en halua nyt taas lähteä uudestaan. Oli tuossa seitsemän-kaheksan-yheksän vuotta kestäväällä kierroksella tuolla Etelä-Suomessa. Että se on nähty.

Haastateltava oli saanut juuri tietää, ettei ollut tullut valituksi sosionomikoulutukseen.

H4:Taloudellinen puoli, se pitää kuitenkin kattoo... Se kyllä painaa paljon kans. Se puoli pitää olla siten kunnossa.

H8:Työkokeilun kautta, mutta pitäisi olla oma yritys. Omaa yritystä olen miettinyt, mutta se on tyssännyt siihen, mikä se voisi olla. Pitäisi olla 100% työkyky. Nyt on välillä sellaisia päiviä, ettei mene hyvin. Terveysteni on niin huono, ettei voi pitkällä tähtäimellä suunnitella.

Vain yksi haastateltavista oli valmis muuttamaan toiselle paikkakunnalle koulutuksen tai työpaikan vuoksi pois isompaan asumiskeskukseen tai kaupunkiin.

H11: No, työhön olen tyytyväinen. Siinä ei ole mitään moittimista, mutta se työn vähyys vähän harmittaa, koska sillä ei elä. Joudun hakemaan soveltavaa päivärahaa, niin joka tapauksessa Kelalta lisätukea, jotta jonkinmoinen perustoimentulo taataan. Ja sen takia olen sitten ollut yhteyksissä työvoimatoimistoon ja käynyt siellä keskusteluja ammatinvalintapsykologin kanssa. Mikäli mahdollista löytyisi sellaista lisäkoulutusta, että voisin parantaa ammatitaitoani, työllistyä sitten enemmän, täyspäiväisesti jopa. Edes kuusi tuntiakin olisi päivää kohden, sekin olisi uusi mahdollisuus ja palkkatilannekin vähän paranisi. Työvoimatoimistosta on tässä vuosien mittaan jatkuvasti kannustettu. Että, että, vaikka nyt on täytynyt keskittyä tähän musiikkipuoleen, siitä on se viimeisin koulutus.

Haastateltavalta kysyttiin millaiset tavoitteet hänellä on oman työn suhteen. Hän oli osa-aikaisessa työssä. Hän oli hyvä analysoija ja mielellään pohti asioita filosofisesta näkökulmasta. Olemukseltaan hän oli hauras ja vaatimaton. Jäi sellainen tunne, että monista lahjakkuuksista huolimatta hän ei ollut saavuttanut asemaa, joka olisi hänelle tuonut turvallisuuden tunnetta toimeentulon pysyvyydestä ja jatkuvuudesta. Hän eli pienillä tuloilla jatkuvassa niukkuudessa. Osa toimeentulosta tuli toimeentulotukena. Jäi myös tunne, että hän oli kiinnittynyt viranomaisten asiantuntijuuden varaan, ajatuksena, että jostain ratkaisu lopulta tulisi. Oma osallisuuden tunne tuli lähinnä omien harrastusten kautta.

H10: Joo. Siellä samois hommis. On se muuttunu se tilanne siinä, että työsopimukset lyheni. Sillä tavalla muuttu. Ja muutenki firmoja kaatu, työ menee ulkomaille. Työttömiä senkun tulee lisää. Siinä mieles pienes ajas on muuttunu paljon.

Haastateltavalta kysyttiin, mitkä asiat ovat hänen mielestään muuttuneet viimeisen kuuden vuoden aikana. Hän oli ollut samassa kausiluonteisessa työssä viimeisen kuuden vuoden ajan, jossa työttömyys- ja työllisyysjaksot olivat vaihdelleet.

H10:Mä olen sitä mieltä, että kaikki on mennyt liikakin siihen, että pitää joka asiasta olla tutkinnon paperi. Ettei se nyt aivan niin ole. Ei se ainakaan parempaa työihmistä tee. Että vähän liikaakin se on menny siihen.

H10:On niin yksinkertaisiakin hommia, niihinkin pitäis olla paperi, onko siinä sitte mitään järkeä. Tavallansa se on sitten jo pakottamista. Tavallaan se on pakottamista opiskeluun.

Osallisuus tuli haastatteluissa esiin pääosin harrastusten kautta esimerkiksi musiikkiin liittyvät harrastukset.

Kommenteista muodostui käsitys, että useilla oli selkiintymätön kuva, siitä mitä haluaa. Toisaalta myös oli todennäköistä jättäytyminen palvelujärjestelmän armoille. Jättäydyttiin sen varaan, että viranomaiset määrittelevät esimerkiksi minkälaiseen koulutukseen kutsun lähettävät. ”Viisasten kiveä” ei ollut vielä löytynyt.

Toisaalta joistain vastauksista tuli esiin, ettei halunnut tuoda esille tulevaisuuden suunnitelmia, vaan keskityttiin nykyhetkeen.

Heikkinen ja Henriksson tarkoittavat ammatillisen identiteetin muodostuksella a) jonakin erityisenä olemista; itsensä ominaisuuksiensa, piirteidensä, tarinoidensa ruumiillistunutta omistamista; eettistä eheyttä itsekunnioituksena, b) johonkin kuulumista, kotona olemista ja yhteisyyden tuntemista, jossain paikassa ja asemassa olemista, eettistä eheyttä osallisuutensa arvostamisena ja c) toisille jonakin olemista, toisten tarvitsevuuteen vastaamista, huolenpitämistä toisista erityisellä, korvaamattomalla ja ainutlaatuisella tavalla, eettistä eheyttä tekojensa arvostamisena. (Heikkinen & Henriksson 2001, 210.)

Heidän mukaansa ammatillisen työn ja kasvun paikat ovat identiteetin muodostuksen fyysisiä, maantieteellisiä tai sosiaalipsykologisia ympäristöjä, sen mahdollistavia maailmoja. (Heikkinen & Henriksson 2001, 210-211.)

Tulevaisuudenkuvista oli erotettavissa myös niitä, joilla oli selkeät tavoitteet ja vastauksissa tuli esille usko omaan kykyihin ja mahdollisuuksiin.

H3: Mulla ei ole hirveesti halukkuutta esimerkiksi lähteä opiskelemaan –kauas- muualle. Mä oon ihan tyytyväinen runsaan kahdenkymmenen pääkaupunkiseudulla asutun vuoden jälkeen, että pääsin pois sieltä. Ei oo mitään hinkua niinku....

H3:Nyt on sillai mieli muuttunut, että yksi-kaksi vuotta koulunpenkillä- jos tietää, että se tuottaa tulosta- kyllä olen sellaiseen valmis. Kun ei vaan tarvis lähteä kovin kauas.

Henkilö oli irtisanottu työstään aikaisemmin. Hän oli tyytyväinen perhetilanteeseensa ja elämänhallintaan liittyvät asiat tuntuivat olevan kunnossa.

H10: Kyllä mä oon miettinyt niitä. Koskaan mulla ei ole varsinaista toiveammattia ollut. Mutta kyllä mä oon tässä kurssin aikana miettinyt, että voisi jonnekin lähteäkin. Kun saa kaikki taloudelliset tilanteet siihen kuntoon, että pystyy lähteen. Joko kiinteistöpuoli tai vartijapuoli vois kiinnostaa.

H10:Se vissiin vähän riippuu vähän siitä kuinka sen käy. Et senhän voi käydä oppisopimussysteemillä, se olisi kaikkein paras. Että kävis niinku tenttimässä siellä koulussa. Mun mielestä se vartijan homman oli peräti kahden vuoden koulutus.

Henkilö oli kausiluonteisessa työssä, jossa työjaksot kestivät noin 6 kuukautta keväällä ja kesällä.

H10: Mä oon aina enemmän tykännyt olla hommiss kuin koulussa. Ei oo oikeen viimeisen päälle kouluihminen. Ei oo matikkapäätä, vastenmielistä sekin.

Henkilöllä oli vahva käsitys omasta matematiikan osaamattomuudestaan.

H11:Ja minä olen ajatellutkin, vaikka eläkkeellekin joskus voisi päästä, että oon ajatellut sitä, että onneksi suomalainen yhteiskunta tarjoaa mahdollisuuden jatkuvaan itsensä kehittämiseen. Jossain vaiheessa olisi kiva yhdistää tämä taide ja tutkimus. Mutta se on sitten joskus monen vuoden päästä. Nyt haluaisin sellaiseen tietynlaiseen koulutukseen, jossa voisi käyttää näitä aiemmin opittuja asioita hyväksi. Se on vielä prosessissa eli täytyy ottaa selvää sellaisia oppilaitoksia, jossa voisi koota tämän tilanteen. Jos saan joistakin opinnoista hyvitystä uusista tai niistä vanhoista. Se vaatii oppilaitoksen kanssa keskustelua.

Haastateltava kertoi omista tulevaisuuden näkymistään, hänen kertomuksesta kuului toiveikkaus, että jostain löytyisi oppilaitos, joka kokoaisi hänen monipuolisen osaamisensa, jota hän voisi vielä hyödyntää työelämässä. Hän oli motivoitunut jatkamaan opiskeluaan, kuitenkin hänellä ei ollut tarkkaa kuvaa siitä millainen se opiskelu olisi.

Suhtautuminen uudelleen koulutukseen ja ammatinvaihtoonkin oli monen kohdalla myönteistä, mutta haluttiin varmistua siitä, että koulutus johtaisi työpaikkaan.

Heikki Silvennoisen ja Pasi Tulkin mukaan eurooppalaisessa puhettavassa elinikäinen oppiminen määritellään inhimillisten voimavarojen jatkuvaksi kehittämiseksi kunkin yksilön omilla ehdoilla ja omalla vastuulla. Käytännössä määritelmä sisältää näkemyksen kansalaisista ennen muuta työvoimana; ihmisissä on varantoja, jotka tulee saattaa nykyistä täysipainoisemmin tuotantotoiminnan, ”yhteiskunnan” käyttöön. Toimintaohjelma saattaa heidän mukaansa sisältää myös painotuksen, jonka mukaan koulutustarjonta on järkevintä kanavoida heille, joille siitä uskotaan olevan hyötyä. Menestys näyttäytyy oman yksilön omana ansiona ja menestymättömyys omana vikana. (Silvennoinen & Tulkin 1998, 9-10.)

Silvennoinen tähdentää, että epäluottamuksen oloissa on vaikea toteuttaa itseään ja kokea elämä merkitykselliseksi, tarkoitukselliseksi ja onnelliseksi. Yksilön tulevaisuuden uskon edellytyksenä on, että hänen lähiympäristönsä projektiiviset merkitykset ovat luottamusta ja toivoa herättäviä. Ihmisen kokemusten autenttisuus tulee vahvistetuksi silloin, kun hän on vuorovaikutuksessa ihmisten kanssa, joihin hän luottaa ja joiden todellisuussuhteen hän olettaa kanssaan yhtenäiseksi. (Silvennoinen 2004, 204–205.)

Raunion mukaan yksilöllistyminen asettaa entistä suurempia vaatimuksia yksilön identiteetille. Samalla myös kysymys identiteetistä tulee jälkitraditionaalisessa yhteiskunnassa entistä ongelmallisemmaksi, kun perinteiset auktoriteetit eivät anna enää valmiita identiteettejä. Perinteisten auktoriteettien mureneminen asettaa yksilölle vaatimukset rakentaa jatkuvasti identiteettiä, minuutta. Minästä tulee reflektiivinen projekti. Entistä monimutkaisemmat valinnat ja toisaalta työelämän yksilölle asettamat kasvavat pätevyysvaatimukset edellyttävät kykyä reflektoida (Raunio 2009, 300).

6 JOHTOPÄÄTÖKSET

Tutkielma toteutettiin vuosien 2007–2014 aikana. Yhteiskunnalliset toimenpiteet ovat muuttuneet viimeisen seitsemän vuoden aikana. Tänä aikana Suomessa toimi neljä eri hallitusta, joiden hallitusohjelmissa kiinnitettiin huomiota syrjäytymisen vähentämiseen. Aktivointitoimissa oli erilaisia painopistealueita. Huomio kiinnittyi erityisesti nuoriin syrjäytymisvaarassa oleviin henkilöihin, esimerkiksi nuorisotakuu astui voimaan. Tutkielmassa on kuvattu yhteiskuntapoliittisia aktivointitoimia syrjäytymisen ehkäisemiseksi.

Vuonna 2008 Suomessa elettiin noususuhdannetta, jossa vetovoimaisia aloja olivat esimerkiksi teknologiateollisuus. Muutaman vuoden sisällä suhdanne muuttui taantumaksi, työttömyys kasvoi. Olen toiminut kahdessa ESR-rahoitteisessa koulutusprojektissa kouluttajana ja hankkeen vetäjänä, ja saanut tällä tavoin toimia näköalapaikalla tapahtuneisiin muutoksiin.

Tutkielman tarkoituksena on ollut tutkia vaikeassa työmarkkina-asemassa olevien aikuisten näkemyksiä omasta työelämäosallisuudestaan ja omista vaikuttamismahdollisuuksistaan. Määritelmä vaikeassa työmarkkina-asemassa oleva sisältää ajatuksen huono-osaisuudesta ja negatiivisesta asemasta työmarkkinoihin nähden.

Juhilan mukaan (2012,178) työttömyydestä puhuttaessa käytetään useita erilaisia kategorioita, kuten pitkäaikaistyöttömät, vaikeassa työmarkkina-asemassa olevat, vajaakuntoiset henkilöt. Näihin kategorioihin voidaan liittää erilaisia merkityksiä ja mielikuvia, jotka yhdistetään kaikkiin tähän kategoriaan liitettyihin henkilöihin.

Tutkimus oli kvalitatiivinen, fenomenologinen tutkimusote valittiin sen perusteella, että lähestymistapana on kontekstisidonnaisuus ja aineistolähtöisyys, jossa kuitenkin teorialla ja aikaisemmin tehdyllä tutkimuksella on keskeinen merkitys. Aineisto kerättiin puolistrukturoidun teemahaastattelun menetelmällä kahdella haastattelukierroksella kuuden vuoden välein. Haastatteluihin osallistui yhteensä 11 henkilöä, neljä naista seitsemän miestä. Haastateltavat osallistuivat haastatteluhetkellä yhtä henkilöä lukuun ottamatta työvoimakoulutuksena toteutettavaan ohjaavaan tai valmentavaan koulutukseen. Haastateltavien joukko valikoitui vapaaehtoisuuden perusteella. Lähtöajatuksena oli, että naisia ja miehiä osallistuisi suurin piirtein saman verran.

Haastattelut tehtiin oppilaitoksen tiloissa. Oppilaitosympäristö loi oman vaikutuksensa haastattelujen toteuttamiselle. Koulutus, johon haastateltavat osallistuivat, toteutettiin työvoimakoulutuksena, jolloin rahoittaja oli osallistunut opiskelijavalintaan. Vaikka haastattelujen tarkoitus kerrottiin ja, että haastattelut tehdään pro gradu -tutkielmaa varten, haastatteluissa tuli esille haastateltavien henkilöiden hieman varautunut suhtautuminen.

Tutkimusasetelman luotettavuutta voidaan arvioida kriittisesti, kun lähtökohtana oli kuuden vuoden mittainen aikaväli. Loppujen lopuksi osittain sattumanvaraisuudesta johtuva pitkä tutkimuksen tekemisen prosessi toi mielenkiintoista perspektiiviä tutkimuksen lopputulokseen. Ajatuksena oli tutkimusajan pitkittyessä, että olisi voinut toteuttaa haastattelut samoille henkilöille ja näin ollen saada tietoa saman henkilön tilanteesta kuuden-seitsemän vuoden aikavälillä. Olettamuksena oli, että tulisi tarinoita onnistumisista sekä tarinoita, joissa olisi mukana vahvasti yhteiskunnan erilaiset tukitoimet. Samojen henkilöiden tavoittaminen ei onnistunut, mutta lopputuloksena oli 11 henkilön erilaiset tarinat, joissa tuli esiin heidän elämänvaihteitaan vuosien aikana.

Suppean aineiston, haastatteluja oli yhteensä 11, perusteella tehtäviin johtopäätöksiin on suhtauduttava varauksellisesti, suuntaa antavasti. Tiedossa oli myös, että haastateltavien elämän tilanne oli hyvin heterogeeninen. Tämä on tullut esiin myös työskennellessäni työvoimahallinnon rahoittamissa projekteissa, jolloin osallistujien koulutustausta ja elämäntilanteeseen vaikuttavat asiat ovat olleet lähtökohdiltaan hyvin erilaiset.

Syrjäytymisestä ja huono-osaisuudesta tehdyt aikaisemmat tutkimukset olivat tutkielman toteutuksessa keskeisenä lähtökohtana. Aikaisempien tutkimuksien valossa syrjäytymisprosessia voidaan määritellä eri näkökulmista. Syrjäytymisen yhteyttä vaikeaan työmarkkina-asemaan voidaan eri tutkijoiden näkökulmasta tarkastella yksilön ja yhteiskuntaa yhdistävien siteiden heikkoutena, jolloin työ ja perhe ovat ihmisten välisen yhteisyyden tärkeimmät instituutiot. (Sipilä 1985, 73.) Toisaalta syrjäytymisestä puhuttaessa yhteiskunnallista ja yksilöllistä tasoa ei voida erottaa toisistaan, jolloin syrjäytymiseen vaikuttaessa on otettava huomioon sekä yhteiskunnallinen tilanne, erityisesti työttömyys, että ihmisten selviytymistä ja toimintakykyä heikentävät ongelmat. (Raunio, 2010, 72.)

Tutkimuksen keskeisimpänä lähtökohtana oli selvittää miten henkilöt kokevat osallisuuden. Merkitseekö osallisuus muutakin kuin esimerkiksi koulutusta ja työpaikkaa. Haastatteluissa tuli

esille yhteisyyssuhteiden merkitys. Läheisten tuki ja mukana olo eri elämäntilanteissa koettiin tärkeäksi. Osallisuuden tunne välittyi myös muun osallistumisen kautta, kulttuuriharrastusten rooli näkyi merkittävänä, esimerkiksi musiikin harrastaminen.

Tutkielmassa tuli haastatteluissa esiin yhteisyyssuhteiden tärkeys, läheiset, perhe. Sosiaalisista esteistä tuli esiin tietynlaisen pysyvyyden ja turvallisuuden hakeminen. Esimerkiksi ei haluttu muuttaa kotiseudulta pois, jos siellä oli sosiaalisia siteitä.

Sosiaalisen pääoman teoreetikot yhdistävät sosiaalisen pääoman muiden jo tutkittujen vaikutusten lisäksi suoraan hyvinvointiin. Perusteluna on, että epävirallinen sosiaalinen kanssakäyminen nostaa tyytyväisyyttä elämään. Tämä tapahtuu sosiaalisen pääoman toiminnan seurauksena, ei ainoastaan ihmistenvälisen vuorovaikutuksen sekä taloudellisen tehokkuuden välillä, vaan myös näiden sekä palkitsevien kokemusten välillä. (Jordan, 2008, 85.)

Yllättävänäkin tuloksena tuli esiin, että osa haastatteluista henkilöistä luotti siihen, että ratkaisu tulee ulkopuolelta ja tavallaan jättäytyivät asiantuntijoiden (kouluttajien ja työvoimahallinnon virkailijoiden) ”viisasten kiven” varaan. Osallisuus, subjektiivisuus oman elämän asiantuntijana oleminen oli hiipunut joidenkin kohdalla.

Tuloksena oli myös, että osa haastatteluista suhtautui luottavasti tulevaisuuteen ja näki ammatillisen koulutuksen yhtenä vaihtoehtona oman työllisyystilanteensa kohentamiseen. Myös oma aktiivinen rooli omien tavoitteiden asettamisessa tuli esiin.

Yhteiskunnassa vallitsevat suhdannevaihtelut tulivat myös esiin. Päämäärätietoisuus näkyi esimerkiksi harkittaessa osallistumista yhteiskunnan järjestämiin aktivointitoimenpiteisiin. Haluttiin varmistaa, että toimenpiteet johtavat relevanttiin lopputulokseen, työllistymiseen.

Toiseuden tunne tuli haastatteluissa esiin esimerkiksi siten, että haastatellut kokivat, ettei omilla sanomisilla ole merkitystä. Toisaalta osallisuuden tunne tuli omien harrastusten kautta, että elintaso antoi mahdollisuuden tiettyihin omiin valintoihin. Helsen (2004,113) mukaan syrjäytyneisiin on liitetty kielteinen arvolataus, joka hakee heihin pikemminkin etäisyyttä kuin hakee yhteyttä. Hänen mukaansa sosiaalipoliittisen keskustelun takaa hahmottuu ristiriitainen jopa paradoksaalinen ajattelu: syrjäytyneet halutaan pitää toisina, mutta palauttaa yhteyteen.

Osallisuus, subjektiisuus oman elämän asiantuntijana oleminen oli hiipunut joidenkin henkilöiden kohdalla. Osa haastatelluista sitä vastoin suhtautui luottavasti tulevaisuuteen, ja oma aktiivinen rooli tavoitteiden asettamisessa korostui heidän kohdallaan. Yhteiskunnassa vallitsevat suhdannevaihtelut tulivat myös esiin. Harkittaessa osallistumista yhteiskunnan taholta järjestettäviin aktivointitoimenpiteisiin, haluttiin varmistaa, että toimenpiteet johtavat relevanttiin lopputulokseen: työllistymiseen.

Silvennoisen (2004, 205–206) mukaan luottamuksen synty ja ylläpito ovat hyvin pitkälle sidoksissa yksilön yhteiskunnalliseen ja sukupolviseen asemaan ja se pitäisi ottaa tarkemmin huomioon suunniteltaessa erilaisia interventioita työttömyyden katkaisemiseksi ja elämänhallinnan lisäämiseksi. Mitä lähempänä auttamiskeinot ovat yksilön kokemusmaailmaa, sitä paremmin se aktivoi yksilöä toimimaan ja tekemään hänelle sopivia valintoja ja ratkaisuja elämäntilanteensa suhteen.

Ammatinvalintaohjauksen palveluja arvostettiin, mutta samalla tuotiin esille koulutusalojen laaja kirjo ja valinnan vaikeus löytää itselle sopiva ala. Eteläpellon ja Vähäsantasen mukaan (2006, 26–27) ammatillisella identiteetillä ymmärretään elämänhistoriaan perustuvaa käsitystä itsestä ammatillisena toimijana: millaisena ihminen ymmärtää itsensä tarkasteluhetkellä suhteessa työhön ja ammatillisuuteen sekä millaiseksi hän työssään ja ammatissaan haluaa tulla. Työelämän käytännöt osoittavat, että työntekijän käsitykset itsestä suhteessa työhön ja ammattiin ovat entistä tärkeämpiä.

Palkkatyö on yhä yrittäjämäisempää, mikä edellyttää yksilöllisesti rakentuvaa ammatillista identiteettiä ja aktiivista toimijuutta. Jatkuva ammatillisen identiteetin rakentaminen ja oman osaamisen uudelleenmäärittely on haaste, joka koskettaa yhä useampaa työntekijää. Kun työura on yhä useammin katkolla ja moni vaihtaa tehtäviä tai ammattia, ammatillisen identiteetin rakentamisesta on tullut koko työuran mittainen tehtävä. (Ks. Eteläpelto & Vähäsantanen 2006, 26–27.)

Tärkeää on myös se, että ihmistä ei tarkastella valtiollisesti ja ammatillisesti tuotetun hyvinvoinnin passiivisena saajana eikä annettujen sosiaalisten kategorioiden, kuten yhteiskuntaluokan tai ”syrjäytyneiden luokan”, määrittämänä. Uusi lähestymistapa korostaa ihmisten kykyä (capacity) olla luovia, omaa toimintaansa pohtivia inhimillisiä olentoja ja aktiivisia toimijoita elämänsä muokkaamisessa. (Ks. Raunio 2009, 296.)

Osallisuuden kokeminen näkyy sitoutumisena ja aktiivisuutena. Aktiiviseen toimijuuteen tarvitaan luottamusta omaan osaamiseen ja omiin kykyihin. Yhteiskunnan asettamat vaatimukset eivät saisi olla ylivoimaisia yksilön näkökulmasta vaan toimenpiteiden tulisi ottaa huomioon yksilölliset tarpeet ja tukea sekä yksilöllistä että yhteisöllistä selviytymistä.

LÄHTEET

Alasuutari, Pertti (2011) Laadullinen tutkimus. Tampere: Vastapaino.

Clarkeburn, Henriikka & Mustajoki, Arto (2007) Tutkijan arkipäivän etiikka. Tampere: Vastapaino.

Eteläpelto, Anneli & Vähäsantanen, Anneli (2006) Ammatillinen identiteetti persoonallisena ja sosiaalisena konstruktiona teoksessa Onnismaa, Jussi (toim.) Ammatillisuus ja ammatillinen kasvu. Aikuiskasvatuksen 46.vuosikirja. Vantaa: Kansanvalistusseura ja Aikuiskasvatuksen tutkimusseura 26-27.

Eduskunta 2014. www.eduskunta.fi. Viitattu 30.5.2014.

Erola, Jani (toim.) (2010) Luokaton Suomi? Yhteiskuntaluokat 2000-luvun Suomessa. Helsinki: Gaudeamus.

Eskola, Jari & Suoranta, Juha (1998) Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Tampere: Vastapaino.

Heidegger, Martin (1926) Oleminen ja aika. Alkuteos Zein und Zeit, suomentanut Reijo Kupiainen (2000). Tampere: Vastapaino.

Heikkinen, Anja & Henriksson, Lea (2001) Kansallisten toimialojen rakentajista ylikansallisten organisaatioiden sekatyöläisiin. Teoksessa Anttila, Anu-Hanna & Suoranta, Anu (toim.) (2001) Ammattia oppimassa. Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura: Vantaa, 206–263.

Helne, Tuula (2002) Syrjäytymisen yhteiskunta. STAKES. Tutkimuksia 123. Helsinki: STAKES.

Hirsjärvi, Sirkka & Remes, Pirkko & Sajavaara, Paula (2007) Tutki ja kirjoita. Helsinki: Tammi.

Hirsjärvi, Sinikka & Hurme, Helena (2008) Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Gaudeamus.

Jokinen, Arja (2012) Institutionaalisten kategorioiden voima ja vuorovaikutukseen kytkeytyvä valta. Teoksessa Jokinen Arja, Juhila Kirsi & Suoninen, Eero (toim.) Kategoriat, kulttuuri & Moraali. Tampere: Vastapaino, 262–266.

Jokinen, Arja, Juhila Kirsi & Suoninen, Eero (2012) kategoria-analyysin juuret. Teoksessa Teoksessa Jokinen Arja, Juhila Kirsi & Suoninen, Eero (toim.) Kategoriat, kulttuuri & Moraali. Tampere: Vastapaino, 45-87.

Jordan, Bill (2008) Welfare and well-being. Social value in public policy. Bristol: University of Bristol.

JTPL, 1295/2002, Laki julkisesta työvoimapalvelusta, www.finlex.fi

Juhila, Kirsi (2006) Sosiaalityöntekijöinä ja asiakkaina. Sosiaalityön yhteiskunnalliset tehtävät ja paikat. Tampere: Vastapaino.

Juhila, Kirsi (2012) Poikkeavan kategorian jäsenyyden tuottaminen ja vastustaminen. Teoksessa Jokinen, Arja, Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero (toim.) Kategoriat, kulttuuri & moraali. Tampere: Vastapaino, 175–225.

Julkunen, Raija (2006) Kuka vastaa? Hyvinvointivaltion rajat ja julkinen vastuu. Helsinki: Stakes.

Kajanoja, Jouko (2002) Sosiaalisten normien taloudellinen merkitys. Teoksessa Ruuskanen Petri (toim.) Sosiaalinen pääoma ja hyvinvointi. Näkökulmia sosiaali- ja terveysaloille. Keuruu: PS-kustannus, 181–197.

Karjalainen, Vappu & Lahti, Tuukka (2001) Kokeilusta käytännöksi. Miten edistää pitkäaikaistyöttömien aktiivikäytäntöjen yleistymistä? Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus STAKES. Raportteja 264. Saarijärvi: Gummerus.

Koulutusrahasto 2014. Työvoimakoulutus.

<http://www.koulutusrahasto.fi/fi/tietopankki/muuttukimuodot/tyovoimakoulutus/>

Viitattu 28.5.2014.

Laki ammatillisesta aikuiskoulutuksesta 631/1998, www.finlex.fi

Laki kuntouttavasta työtoiminnasta 2001/89, www.finlex.fi

Lehtimäki, Virpi (2009) Henkilökohtaistaminen monialakoulutuksessa. Ammatillisesti suuntautunut kasvatustieteen lisensiaatin tutkimus. Tampereen yliopisto, kasvatustieteiden tiedekunta. Tampere: Ammattikasvatuksen tutkimus- ja koulutuskeskus.

Metsämuuronen, Jari (2006) Kirjallisuuden etsiminen. Teoksessa Metsämuuronen, Jari (toim.) Laadullisen tutkimuksen käsikirja. Jyväskylä: Gummerus.

Naumanen, Päivi (2002) Koulutuksella kilpailukykyä. Koulutuksen yhteys miesten ja naisten työllisyyteen ja työn sisältöön. Research Unit for the Sociology of Education Report 57, University of Turku.

Naumanen Päivi & Silvennoinen Heikki (2010) Koulutus, yhteiskuntaluokat ja eriarvoisuus. Teoksessa Erola, Jani (toim.) Luokaton Suomi? Yhteiskuntaluokat 2000-luvun Suomessa. Helsinki: Gaudeamus, 67–88.

Raunio, Kyösti (2000) Sosiaalityö murroksessa. Helsinki: Gaudeamus.

Raunio, Kyösti (2006) Syrjäytyminen. Sosiaalityötä kiinnostavia näkökulmia. Helsinki: Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto.

Raunio, Kyösti (2009) Olennainen sosiaalityössä. Helsinki: Gaudeamus.

Rinne, Päivi (2009) Matkalla muutokseen. Jyväskylä studies in Education, Psychology and Social Research. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Rolin, Kristina (2006) Humanistisen ja yhteiskunnallisen tutkimuksen perinteet. Teoksessa Hallamaa, Jaana, Launis, Veikko, Lötjönen, Sanna & Sorvali Irma (toim.) (2006) Etiikkaa ihmistieteille. Tietolipas 211. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 108–121.

Ruusuvuori, Johanna & Nikander, Pirjo & Hyvärinen, Matti (2010) Haastattelun analyysivaiheet teoksessa Ruusuvuori, Johanna & Hyvärinen, Matti. Haastattelun analyysi. Tampere: Vastapaino.

Silvennoinen, Heikki (1998) Oppiminen työelämässä. Teoksessa Silvennoinen, Heikki & Tulkki, Pasi (toim.) Elinikäinen oppiminen. Tampere: Gaudeamus, 61–102.

Silvennoinen, Heikki & Tulkki, Pasi (1998) Elinikäisen oppimisen olennaista etsimässä, Teoksessa Silvennoinen, Heikki & Tulkki, Pasi (toim.) Elinikäinen oppiminen. Tampere: Gaudeamus, 9-24.

Silvennoinen, Heikki (2002) Koulutus marginalisaation tukena. Helsinki: Gaudeamus.

Silvennoinen, Piia (2004) Yhteiskunnallisesti huono-osaiset ja oppimisyhteiskunnan haasteet. Teoksessa Sallila, Pekka (toim.) Elämänlaajuinen oppiminen ja aikuiskasvatus. Aikuiskasvatuksen 44. vuosikirja. Vantaa: Kansanvalistusseura ja Aikuiskasvatuksen Tutkimusseura, 194–215.

Silverman, David (2010) Doing qualitative research. London, Sage Publications.

Sipilä, Jorma (1985) Sosiaalipolitiikan tulevaisuus. Helsinki: Tammi.

Sosiaalihuoltolaki (710/1982) www.finlex.fi

Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita (2011:4). Työelämäosallisuuden lisääminen on yhteinen asia. Asiantuntijaryhmän ehdotukset heikossa työmarkkina-asemassa olevien henkilöiden työelämäosallisuuden lisäämiseksi. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö. viitattu 9.3.2014. Saatavilla <http://www.stm.fi/julkaisut/nayta/-/julkaisu/1558175>)

Tilastokeskus 2007. Tiedotteet.

http://www.tilastokeskus.fi/ajk/tiedotteet/v2007/tiedote_013_2007-04-24.html. Viitattu 22.8.2013.

Tilastokeskus 2010. Työttömyysaste ja työttömyysasteen trendi 1989/01 – 2010/06.

http://tilastokeskus.fi/til/tyti/2010/06/tyti_2010_06_2010-07-27_tie_001_fi.html.

Viitattu: 22.8.2013.

Tilastokeskus 2011. Työttömyysaste ja työttömyysasteen trendi 1989/01 – 2011/06.

http://tilastokeskus.fi/til/tyti/2011/06/tyti_2011_06_2011-07-26_tie_001.fi.html.

Viitattu 22.8.2013.

Tilastokeskus 2013. Nuorten elinoloja ei voi kuvata pelkän työttömyysasteen avulla.

http://tilastokeskus.fi/artikkelit/2013/art_2013-03-11_002.html?s=0. Viitattu 23.8.2013.

Tilastokeskus 2014.

<https://www.tilastokeskus.fi/til/tyti/tau.html>. Viitattu 22.8.2013.

Tilastokeskus 2014. Työttömyysaste ja työttömyysasteen trendi 2004/04 – 2014/04.

http://www.stat.fi/til/tyti/2014/04/tyti_2014_04_2014-05-20_tie_001.fi.html. Viitattu 3.6.2014.

Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli (2002) Laadullinen tutkimus ja sisällön analyysi. Helsinki: Tammi.

Tuomisto, Jukka & Kajanto, Anneli (1994) Elinikäinen oppiminen. Vapaan sivistystyön 35. vuosikirja. Kansanvalistusseura ja Aikuiskasvatuksen Tutkimusseura. Jyväskylä.

Työvoimatutkimus 2014. Tilastokeskus. Työvoimatutkimuksen keskeisimmät tunnusluvut sukupuolen mukaan 2013/07 - 2014/07. Helsinki: Tilastokeskus.

http://tilastokeskus.fi/til/tyti/2014/07/tyti_2014_07_2014-08-26_tau_001.fi.html. Viitattu 14.9.2014.

Valokivi, Heli (2004) Lainrikkokojen ääni auttamisjärjestelmissä. Teoksessa Jokinen, Arja, Huttunen Laura & Kulmala, Anna (toim.) Puhua vastaan ja vaieta. Neuvottelu kulttuurisista marginaaleista. Helsinki: Gaudeamus, 115–133.

Valtioneuvosto 2010. Valtioneuvoston tiedonanto eduskunnalle 22.6.2010 nimitetyn pääministeri Mari Kiviniemen hallituksen ohjelmasta.

<http://valtioneuvosto.fi/tietoarkisto/aiemmat-hallitukset/kiviniemi/hallitusohjelma/pdf/fi.pdf>

Viitattu 22.8.2013.

Valtioneuvosto 2013.

<http://valtioneuvosto.fi/hallitus/fi.jsp>. Viitattu 22.8.2013.

Valtioneuvosto 2014.

<http://valtioneuvosto.fi/hallitus/jasenet/fi.jsp>. Viitattu 31.7.2014

<http://valtioneuvosto.fi/hallitus/hallitusohjelma/fi.jsp>. Viitattu 3.9.2014

Virtanen, Juha (2006) Fenomenologia laadullisen tutkimuksen lähtökohtana. Teoksessa Metsämuuronen Jari (toim.) Laadullisen tutkimuksen käsikirja. Jyväskylä: Gummerus, 151–212.

LIITTEET

Liite 1. Haastattelulomake

Haastattelukysymykset/ teemat

1. Kerrotko tämänhetkisestä opiskelutilanteestasi?
2. Millainen ala tai työ sinua kiinnostaa?
3. Onko sinulla tavoitteita ammatillisen koulutuksen suhteen?
4. Millaisia aikaisempia oppimiskokemuksia sinulla on?
5. Miten arvioit omia oppimisvalmiuksiasi?
6. Millaista tukea koet tarvitsevasi ja toivoisit?
7. Millainen on perhetilanteesi opiskelun näkökulmasta?

KIITOS!

Liite 2. Taustatietolomake

Haastattelu .....pvm

1. Sukupuoli 1 nainen

2 mies

2. Syntymävuosi.....

3. Peruskoulutus

1 peruskoulu tai keskikoulu

2 ylioppilas

3 osa peruskoulua

4 muu, mikä? .....

4. Ammatillinen koulutus

1 ei ammatillista koulutusta

2 ammattikoulu tai vastaava

3 korkeakoulu/ ammattikorkeakoulu

4 ammatillinen kurssi

5 muu mikä?.....

5. Työhistoria

1 en ole ollut töissä

2 olen ollut viimeksi töissä vuonna .....